

प्रदेश राजपत्र

गण्डकी प्रदेश सरकारद्वारा प्रकाशित

खण्ड ०४) पोखरा, भदौ ७ गते, २०७८ साल (अतिरिक्ताङ्क २२

भाग ३

गण्डकी प्रदेश सरकार

शिक्षा, संस्कृति, विज्ञान प्रविधि तथा सामाजिक विकास मन्त्रालयको सूचना

गण्डकी प्रदेश शिक्षा नीति, २०७८

पृष्ठभूमि

जीवन र जगतको अन्तर सम्बन्धलाई बुझ्ने क्रममा मानव जातिले पुस्तौँदेखि संगालेका अनुभव एवम् अनुभूतिहरूलाई ज्ञानको रूपमा आत्मसात् गर्दै अनुभव, प्रयोग, चिन्तन, अन्तर्क्रिया जस्ता माध्यमबाट मानिसले ज्ञान प्राप्त गरेका हुन्छन् । प्राचीन कालमा सैद्धान्तिक ज्ञान हासिल गर्नुलाई शिक्षा मानिन्थ्यो भने हाल आएर शिक्षा तथा सिकाइ व्यावहारिक ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति र कामसँग बढी सम्बन्धित हुन गएको छ । शिक्षाले गुणस्तरीय शिक्षण सिकाइद्वारा देशको लागि आवश्यक पर्ने सक्षम, प्रतिस्पर्धी र समाज तथा मुलुकप्रति उत्तरदायी

जनशक्ति तयार गर्नुका साथै व्यक्तिको सर्वाङ्गीण विकासमा टेवा पुऱ्याउँदछ । मुलुकको सर्वाङ्गीण विकासका लागि उपयुक्त ज्ञान, सिप र अभिवृत्ति भएका जनशक्तिको भूमिका सर्वोपरि रहने हुनाले यसका लागि शिक्षालाई उत्पादनमूलक एवम् व्यावहारिक बनाई गुणस्तरीय शिक्षामा सबै नागरिकको समन्यायिक पहुँच स्थापित गराउनु राज्यको प्रमुख दायित्व हो । नेपालको संविधानले शिक्षालाई मौलिक हकको रूपमा प्रत्याभूत गर्दै सबै नागरिकलाई शिक्षाको समान अवसरको सिर्जना गर्नु राज्यको संवैधानिक दायित्व हुने व्यवस्था गरेको छ । यो दायित्व पूरा गर्न सबै तहका सरकारहरूले आवश्यक नीति, योजना र कार्यक्रमहरू तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्दै आएका छन् ।

यस पृष्ठभूमिमा संविधानको मूल मर्म र भावनालाई आत्मसात् गर्दै गण्डकी प्रदेश सरकारले "समृद्ध प्रदेश र सुखी नागरिक" भन्ने विकासको नारालाई यथार्थमा बदली, ज्ञानमा आधारित समाजको माध्यमबाट दिगो शान्ति र समृद्धि हासिल गर्नका लागि शिक्षालाई एक सशक्त माध्यमका रूपमा स्वीकार गरेको छ । प्रदेश सरकार स्थापनापश्चात् सरकारले प्रदेश तहको विशिष्ट परिवेश र आवश्यकता समेतलाई सम्बोधन हुने गरी आवधिक योजना र वार्षिक नीति तथा कार्यक्रममार्फत शिक्षाका गन्तव्यहरू तय गरेको छ ।

संवैधानिक प्रावधान, राष्ट्रिय शिक्षा नीति - २०७६, गण्डकी प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली - २०७४, गण्डकी प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय योजना (२०७६/७७-०८०/८१) एवं प्रदेश सरकारले वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम मार्फत घोषणा गरेका शैक्षिक नीतिका साथै दिगो विकासका राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय लक्ष्य पूरा गर्न शिक्षालाई स्थानीय आवश्यकतासँग आवद्ध गरी सबल र व्यावहारिक प्रदेश शिक्षा प्रणालीको स्थापना गर्नु प्रदेश सरकारको प्रमुख दायित्व हो ।

प्रदेशको समग्र विकासको दृष्टिकोणका आधारमा शैक्षिक विकासका कार्यदिशा तथा प्राथमिकताहरू निर्धारण गर्न शिक्षाका ठोस लक्ष्य, उद्देश्य, नीति, कार्यनीति र कार्यक्रमहरू तर्जुमा गरिनु पर्दछ । यसै वास्तविकतालाई आत्मसात् गर्दै प्रदेशको शिक्षा क्षेत्रको मार्गदर्शक नीतिका रूपमा गण्डकी प्रदेश सरकारबाट यो गण्डकी प्रदेश शिक्षा नीति, २०७८ तर्जुमा गरिएको छ ।

विगतका अभ्यासहरू

प्रदेश सरकारको विभिन्न आर्थिक वर्षका नीति तथा कार्यक्रम अनुरूप शिक्षालाई पहुँच योग्य, जीवनोपयोगी, व्यावहारिक, रोजगारमुखी बनाउने; विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर सुधार गर्न नक्साङ्कन गरी हिमाली र दुर्गम पहाडी क्षेत्रमा आवासीय विद्यालयको स्थापना, सूचना प्रविधिको सुविधा विस्तार र आदर्श विद्यालय तथा नमूना बालविकास केन्द्र विकास गर्ने जस्ता कार्यक्रमका लागि स्थानीय तहलाई सबलीकरण गर्ने कार्यक्रमहरू अभ्यासमा ल्याइएको छ। यसका साथै प्रदेश सरकारले उच्च शिक्षाको क्षेत्रमा प्रदेश विश्वविद्यालय, मध्यमस्तरको प्राविधिक जनशक्ति उत्पादनका लागि प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रतिष्ठानको स्थापना गर्ने लगायतका अति महत्त्वपूर्ण नीतिहरू अङ्गीकार गरी सो अनुरूपका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ।

प्रदेश सरकारको प्रथम पञ्चवर्षीय योजना (२०७६/७७-०८०/८१) ले शिक्षा क्षेत्रमा आधुनिकीकरण र समान पहुँच स्थापित गर्ने सोचका साथ राष्ट्रिय एवम् अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्ने लक्ष्य लिएको छ। यसैगरी आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को सरकारको नीति तथा कार्यक्रमले "प्रदेशको धन : दक्ष जनशक्ति उत्पादन" भन्ने मूल नारा तय गरी प्रदेश शिक्षा नीति, कानून, मापदण्डहरू तयार गर्ने; पूर्ण साक्षर प्रदेश घोषणा गर्ने; गण्डकी विश्वविद्यालय र गण्डकी प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रतिष्ठान स्थापना गर्ने; शिक्षकको सक्षमता अभिवृद्धि गर्ने जस्ता महत्त्वपूर्ण नीति तथा कार्यक्रमहरू अगाडि बढाएको छ। आ.व. २०७७/७८ को नीति तथा कार्यक्रमले विगतका नीति तथा कार्यक्रमले जोड दिएका विषयहरूमा निरन्तरता दिँदै स्थानीय पाठ्यक्रम विकासमा सहजीकरण र जीवनपर्यन्त सिकाइका लागि प्रविधिमैत्री वित्तीय साक्षरतामा जोड दिएको छ। आ.व. २०७८/७९ मा प्रदेश प्रमुख शैक्षिक सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा समेतका विद्यालयस्तरीय कार्यक्रम र गण्डकी विश्वविद्यालय अन्तर्गत चिकित्सा विज्ञान र सूचना तथा प्रविधिको विकासमा विशेष जोड दिएको छ।

विद्यमान शैक्षिक स्थिति

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को तथ्याङ्क अनुसार यस प्रदेशको कूल जनसङ्ख्या २४,०३,०१६ रहेको छ। सो मध्ये १३,१२,९४९ महिला र १०,९०,०६७ पुरुष रहेका छन्। औषत कुल साक्षरता दर राष्ट्रिय रूपमा ६५.९४ हुँदा यस प्रदेशको ७४.८ प्रतिशत रहेको छ। जसमध्ये पुरुष साक्षरता ८३.५ प्रतिशत र महिला साक्षरता ६७.७ प्रतिशत रहेको छ। उच्च शिक्षातर्फ यस प्रदेशमा २ वटा विश्वविद्यालयहरू (पोखरा विश्वविद्यालय र गण्डकी विश्वविद्यालय) सञ्चालनमा रहेका छन्। त्यसैगरी विभिन्न विश्वविद्यालयहरूका सम्बन्धनप्राप्त

क्याम्पसहरू (सामुदायिक र संस्थागत) १५१ वटा र आङ्गिक क्याम्पस १६ वटा सञ्चालित छन् । यी शिक्षण संस्थाहरूमा कूल ३९४०७ जना विद्यार्थीहरू अध्ययनरत रहेका छन् । देशकै धेरै विद्यार्थीहरू अध्ययन गर्ने क्याम्पस मध्येको पृथ्वीनारायण क्याम्पस पोखरामा १०,५११ जना विद्यार्थीहरू अध्ययनरत छन् । प्रदेशमा सञ्चालित क्याम्पसहरूमा ४३ प्रतिशत व्यवस्थापन, ३४.३१ प्रतिशत शिक्षाशास्त्र, ९.६२ प्रतिशत मानविकी तथा समाजशास्त्र, ४.१८ प्रतिशत विज्ञान तथा प्रविधि, २.९३ प्रतिशत चिकित्साशास्त्र, २.०९ प्रतिशत इञ्जिनियरिङ, १.२६ प्रतिशत संस्कृत विषय, १.२६ प्रतिशत वन विज्ञान, ०.८४ प्रतिशत कृषि विषय, ०.४२ प्रतिशत कानून विषय अध्यापन गर्ने क्याम्पसहरू रहेको तथ्याङ्कबाट देखिन्छ । यस तथ्याङ्कले प्रदेशलाई अगाडि बढाउन आगामी दिनमा साधारण शिक्षालाईभन्दा प्राविधिक शिक्षालाई विशेष प्राथमिकता दिनुपर्ने देखिन्छ ।^१

यस प्रदेशमा शैक्षिक सत्र २०७६ मा ३७२८ सामुदायिक विद्यालय र ५८९ संस्थागत विद्यालय गरी जम्मा ४३१७ विद्यालय र ती विद्यालयहरूमा पूर्व प्राथमिकतर्फ १,०२,६०६ जना, आधारभूततर्फ ४,२०,९८८ जना र माध्यमिकतर्फ १,७१,६५८ जना विद्यार्थी अध्ययनरत छन् ।^२

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमतर्फ CTEVT बाट सम्बन्धन प्राप्त आङ्गिक विद्यालय १२ वटा, सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक शिक्षा (TECs) ५६ वटा र ५० वटा सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक धार कक्षा (९-१२) सञ्चालनमा रहेका छन् ।^३

गण्डकी प्रदेशको शैक्षिक उपलब्धिलाई हेर्दा राष्ट्रिय औषतको तुलनामा महत्त्वपूर्ण उपलब्धिहरू हासिल भएका छन् । वि.सं. २०७६ (सन् २०१९) को शैक्षिक तथ्याङ्कअनुसार पूर्व प्राथमिक तहको अनुभवसहित कक्षा १ मा भर्ना हुने विद्यार्थीको दर, राष्ट्रिय रूपमा ६८.७ प्रतिशत रहँदा यस प्रदेशमा ७९.५ प्रतिशत रहेको छ । आधारभूत तहतर्फ कक्षा (१-५) को खुद भर्ना दर ९७.१ प्रतिशत र कक्षा (१-८) को ९६.४ प्रतिशत रहँदा माध्यमिक तह कक्षा (९-१२) को खुद भर्ना दर ४८.७ प्रतिशत छ । कक्षा ८ को टिकाउ दर ८३.३ प्रतिशत र कक्षा १० को ६७.१ प्रतिशत रहेको छ ।

त्यसैगरी कक्षा छाड्ने दर आधारभूत तहतर्फ कक्षा १-५ को ४.५३ र कक्षा ६-८ को ३.९४ प्रतिशत छ भने माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) को २.५१ प्रतिशत रहेको छ ।

^१ Source: EMIS Report on Higher Education 2018/019)

^२ स्रोत: शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्र, २०७६

^३ Source: CEHRD & CTEVT, 2076

कक्षा दोहो-न्याउने दर आधारभूत तहको कक्षा १-५ मा ५.१ र कक्षा ६-८ मा ४.३ प्रतिशत छ । माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) को कक्षा दोहो-न्याउने दर २.२ प्रतिशत रहेको छ ।^४ यी सूचकहरूले विद्यालय तहको आन्तरिक सक्षमतामा अझै सुधार गर्नुपर्ने र उच्च शिक्षाको क्षेत्रमा प्राविधिक विषय तर्फ विद्यार्थीहरूको पहुँच वृद्धि गर्नुपर्ने अवस्था देखाउँछन् ।

समस्या, चुनौती र अवसर

समग्र राष्ट्रको शैक्षिक प्रणालीमा रहेका समस्या, चुनौती र अवसरहरू यो प्रदेशमा पनि विद्यमान छन् । सबै तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्न, गुणस्तर र सान्दर्भिकता अभिवृद्धि गर्न, सक्षमता अभिवृद्धि गर्न, शैक्षिक क्षति कम गर्न र शैक्षिक सुशासन कायम गर्न विभिन्न प्रयासहरू भए तापनि अझैसम्म अपेक्षित प्रतिफल हासिल गर्न सकिएको छैन । सामुदायिक विद्यालय लगायत शैक्षिक संस्थाहरूको वितरण बैज्ञानिक बन्न नसक्दा जनसंख्या वृद्धिदरमा कमी आउनुको कारणले विद्यालयमा विद्यार्थी संख्या घट्दै जानु, आधारभूत तहको शिक्षालाई अनिवार्य तथा निःशुल्क गर्न कठिनाई हुनु र माध्यमिक तहको शिक्षालाई निःशुल्क गर्ने संवैधानिक व्यवस्थाको समेत प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन नसक्नु जस्ता समस्याहरू रहेका छन् । यसैगरी शिक्षामा रूपान्तरण गरी सार्वजनिक शिक्षाप्रति अभिभावकलाई विश्वस्त बनाउन नसक्नु, प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको प्रभावकारी व्यवस्थापन, विद्यालय नक्सानुसार तथा समायोजन गरी विषयगत एवम् तहगत शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्थापन गर्न नसक्नु समेत यस प्रदेशका समस्याहरू हुन । माध्यमिक विद्यालयमा विज्ञान विषयको पठन पाठन विस्तार गर्न नसकेका कारणले उच्च शिक्षामा समेत साधारण शिक्षाको बाहुल्यता रहनु र गुणस्तरीय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको अवसर वृद्धि र पर्याप्त प्रयोगात्मक सामग्रीको व्यवस्था नसक्नु पनि समस्याका रूपमा रहेका छन् । यसैगरी कार्यगत सिप तालिमलाई प्रभावकारी बनाउने, तालिम प्राप्त व्यावसायिक शिक्षक जुटाउने, सिकाइमा नवीनतम प्रविधिको प्रयोग गर्ने वातावरण तयार गर्ने, सिकाई सामग्रीको प्रयोग गर्ने, शिक्षामा पर्याप्त लगानी बढाउने र शिक्षाका हरेक क्षेत्रमा सुशासनको प्रत्याभूति गराउनेजस्ता विषयमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्न नसकिनु यस क्षेत्रका समस्याहरू हुन् । यसका साथै उच्च शिक्षामा सैद्धान्तिक ज्ञानको बोझ र खोजमूलक सिकाइको न्यूनता पनि समस्याका रूपमा रहेका छन् ।

संघीय शासन पद्धति अनुकूल हुनेगरी तीनै तहका शैक्षिक प्रशासनिक संरचनाको प्रभावकारी परिचालन गर्नु, संविधानको मर्म र भावना अनुरूप स्थानीय सरकारलाई शिक्षा सम्बन्धी

^४ Flash Report CEHRD, 2076

जिम्मेवारी र अधिकार बहन गर्न सक्ने गरी संस्थागत क्षमता विकास गर्नु जस्ता चुनौतीहरू यस क्षेत्रका हुन् । तीनै तहका सरकार बिचको शिक्षामा रहेको साझा अधिकार सूचीको प्रयोगलाई कानुनबाट निकर्षाल हुन नसकेकोले यसका लागि प्रदेशले संघ र स्थानीय तहसँग समन्वय कायम गर्दै विगतमा आर्जित अनुकरणीय, शासकीय ज्ञान, संस्थागत स्मरण (institutional memory), कार्यसंस्कृति एवम् अनुभवको व्यावहारिक प्रयोगमा जोड दिनु जरुरी छ । यसका लागि आवश्यक स्रोतको सुनिश्चितता गर्दै सार्वजनिक शिक्षाप्रतिको जनविश्वास कायम गराउने कार्य उत्तिकै चुनौतीका रूपमा रहेको छ । त्यस्तै निजी विद्यालय तथा शिक्षण संस्थाहरूलाई सहभागितामूलक र सरकारको पूरक प्रणालीका रूपमा व्यवस्थित गरी सेवा प्रदायक संस्थाको रूपमा सञ्चालनमा ल्याउनु पनि चुनौतीपूर्ण छ । विद्यालय शिक्षा प्रणालीलाई विविधीकरण गर्दै समाजको आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्नु र महाविद्यालयहरूबाट दक्ष, व्यावहारिक, सिपयुक्त, संस्कारयुक्त प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्ने गरी बजारको माग सम्बोधन गर्ने कार्य र उच्च शिक्षाको लागि अन्य प्रदेश र विदेश जाने प्रवृत्ति रोक्नु पनि उत्तिकै चुनौतीपूर्ण छ ।

यस पृष्ठभूमिमा प्रदेशको वर्तमान शैक्षिक स्थिति र अभ्यासलाई हेर्दा राष्ट्रिय औषतको तुलनामा विद्यालय तहको खुद भर्नादर र लैङ्गिक समता सूचकाङ्कमा देखिएको प्रगति, साक्षरता दरमा देखिएको वृद्धि, शिक्षामा समावेशी सहभागिताको अभिवृद्धि, उच्च शिक्षाको विकासका लागि गण्डकी विश्वविद्यालयको स्थापना र प्रदेश सरकारको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा देखिएको प्राथमिकता जस्ता विषयहरू प्रदेशको शैक्षिक सुधारका क्षेत्रमा देखिएका प्रमुख अवसरहरू हुन् ।

शिक्षा तीनवटै तहका सरकारको साझा अधिकार क्षेत्रको रूपमा रहेकोले आपसी साझेदारीमा लगानी अभिवृद्धि गर्न सकिने, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकारको क्षमता विकास गर्दै शिक्षाको व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी तुल्याई शैक्षिक सेवा प्रवाहमा सुधार गर्न सकिने अवसरहरू पनि हाम्रो सामु रहेका छन् । गण्डकी प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रतिष्ठानको स्थापनाबाट शिक्षा विस्तार गरी स्वदेशमै रोजगारीका अवसर सिर्जना गर्दै देशको आर्थिक विकासमा टेवा पुऱ्याउन सक्ने एवं रोजगारीको खोजीमा विदेश पलायन भएका युवा जनशक्तिलाई स्वदेशमा नै फिर्ता गर्न र उद्यमशील बनाउन सकिने वातावरण क्रमशः तयार हुँदै जानुलाई पनि अवसरका रूपमा लिन सकिन्छ । उच्च शिक्षाको क्षेत्रमा गुणस्तरीय शैक्षिक वातावरण सिर्जना गर्दै खोज तथा अनुसन्धानमा आधारित उच्च शिक्षाको विकास गरी गण्डकी प्रदेशलाई पर्यटन, जलस्रोत, कृषि तथा सूचना प्रविधिको विकास लगायतका विषयमा उच्च शिक्षा अध्ययनको केन्द्र बनाउन सकिने वातावरण तयार गर्न सकिने अवसर पनि हाम्रो सामु रहेका छन् ।

प्रदेश शिक्षा नीतिको आवश्यकता

नागरिकका संविधान प्रदत्त शैक्षिक अधिकारहरूको कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गरी प्रदेशको एकल तथा साझा अधिकार क्षेत्र भित्र सूचीकृत शिक्षा सम्बन्धी विषयलाई समन्वयात्मक ढङ्गबाट कार्यान्वयन गर्नु; शिक्षामा सबैको समन्यायिक पहुँच सुनिश्चित गरी प्रदेशको आवश्यकता अनुरूपको दक्ष एवम् गुणस्तरीय जनशक्ति उत्पादन गर्नु; स्थानीय तहको क्षमता विकासका लागि आवश्यक स्रोत साधनको उपलब्धता र नीतिगत एवम् कानूनी सहजीकरणको प्रबन्ध गर्नु प्रदेश सरकारको मुख्य जिम्मेवारी हो । यसका लागि सङ्घीय र स्थानीय सरकारका पहुँच, गुणस्तर र सुशासन सम्बन्धी शैक्षिक नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरू बिचको दुरी पहिचान गर्ने र विद्यमान कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनमा थप सहजता प्रदान गरी प्रभावकारिता ल्याउन आवश्यक छ । यसरी गण्डकी प्रदेशका विशिष्टताको पहिचान गरी सो अनुसारका प्रादेशिक शैक्षिक योजना तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनबाट शिक्षालाई प्रदेशको समृद्धिको आधार बनाउने प्रदेश सरकारको अटोट र सङ्कल्प पूरा गर्न गण्डकी प्रदेश शिक्षा नीति, २०७८ आवश्यक देखिएको छ ।

दूरदृष्टि

गुणस्तरीय मानव पुँजीको अभिवृद्धि, गण्डकी प्रदेशको समृद्धि

ध्येय

सिर्जनशील, उद्यमशील एवम् प्रतिस्पर्धी दक्ष जनशक्तिको माध्यमबाट समृद्ध र आत्मनिर्भर प्रदेशको निर्माण गर्ने ।

लक्ष्य

सबै तह र प्रकारको शिक्षालाई पहुँच योग्य, गुणस्तरीय, प्रविधिमैत्री, रोजगारमूलक, नवप्रवर्तनात्मक एवम् उत्पादनमुखी बनाई प्रदेशको आवश्यकता अनुरूप समाज र मुलुकप्रति उत्तरदायी मानव संशाधन विकास गर्ने ।

उद्देश्य

- १.१ बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकासका साथै विद्यालय शिक्षामा फरक क्षमता भएका बालबालिकासहित सबैको सहज र समन्यायिक गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।
- १.२ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम र सिपका अवसरहरूको विस्तार गरी उद्यमी, उत्पादनशील र सक्षम जनशक्ति तयार पार्नु ।
- १.३ उच्च शिक्षालाई बैज्ञानिक, नवप्रवर्तनात्मक, अनुसन्धानात्मक र उत्पादनमुखी बनाउँदै ज्ञानमा आधारित समाज र स्वाधीन अर्थतन्त्र निर्माणमा टेवा पुऱ्याउनु ।

- ९.४ अनौपचारिक एवं बैकल्पिक शिक्षाका माध्यमबाट आजीवन सिकाइ संस्कृतिको विकास गर्नु ।
- ९.५ शिक्षा प्रणालीमा सम्बद्ध जनशक्तिको योग्यता, सक्षमता एवम् सचेतना अभिवृद्धि गरी जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्दै शैक्षिक सुशासन कायम गर्नु ।
- ९.६ विज्ञान तथा प्रविधि मार्फत् व्यक्तिमा वैज्ञानिक चिन्तन एवम् व्यवहार विकास गर्दै आधुनिक सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई समग्र शैक्षिक प्रणालीको अभिन्न अङ्गको रूपमा विकास गर्नु ।
- ९.७ समालोचनात्मक चिन्तन भएका समाज र राष्ट्रप्रति प्रतिवद्ध र उत्तरदायी नागरिक तयार गर्नु ।

नीति

- १०.१ प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाको अभिन्न अङ्गको रूपमा विकास गर्ने। (९.१)
- १०.२ अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा र निःशुल्क माध्यमिक शिक्षामा समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चितताका लागि स्थानीय तह र विद्यालयलाई क्षमतावान एवम् जवाफदेही बनाउने । (९.१)
- १०.३ विद्यालयको शैक्षिक एवम् भौतिक पक्षहरूलाई बालमैत्री, लैङ्गिकमैत्री, अपाङ्गमैत्री एवम् समावेशी बनाउने। (९.१)
- १०.४ राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप अनुरूप जीवनोपयोगी ज्ञान र सिपमा आधारित प्रदेश तहको पाठ्यक्रम विकास, मातृभाषामा शिक्षाको प्रबन्ध र स्थानीय पाठ्यक्रम विकास, शिक्षण सिकाइको व्यवस्थापनका साथै मूल्याङ्कन प्रणालीको सुदृढीकरणबाट सबै प्रकारका विद्यालयहरूमा समान शैक्षिक गुणस्तर कायम गर्ने । (९.१)
- १०.५ अपाङ्गता भएका र विभिन्न कारणले सिकाइ सम्बन्धी समस्यामा रहेका बालबालिकाहरूका सिकाइ आवश्यकता पूरा गर्न विशेष शिक्षा र समावेशी शिक्षाका माध्यमबाट उपयुक्त शैक्षिक अवसरहरू उपलब्ध गराउने । (९.१)
- १०.६ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिममा सबै वर्ग, क्षेत्र र समुदायको समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्ने। (९.२)
- १०.७ विश्वविद्यालय र मातहतका संस्थाले दिने शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धि गरी राष्ट्रिय र प्रदेश आवश्यकता एवं अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता र प्रचलन अनुरूप हुने गरी उच्च शिक्षालाई सान्दर्भिक, गुणस्तरीय एवम् खोज तथा अनुसन्धानमुखी बनाउने । (९.३)

- १०.८ बहुसाक्षरता अन्तर्गतका विविध कार्यक्रमहरूबाट अनौपचारिक तथा बैकल्पिक सिकाइ मार्फत सिकेका ज्ञान र सिपलाई आयमूलक कार्यक्रम र सहभागितामूलक सामाजिक जीवनसँग आबद्ध गर्ने । (९.४)
- १०.९ पठन संस्कृतिको विकासका लागि पुस्तकालय, वाचनालय र सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको स्थापना एवम् सुदृढीकरण गरी आजीवन सिकाइलाई निरन्तरता दिने । (९.४)
- १०.१० प्रदेशको जनशक्तिको उपलब्धता र आवश्यकताको प्रक्षेपणको आधारमा योजनाबद्ध रूपमा जनशक्ति उत्पादन, विद्यमान जनशक्तिको सक्षमता परीक्षण गरी क्षमता विकासका कार्यलाई निरन्तरता दिने । (९.५)
- १०.११ सबै तह र प्रकारका शिक्षामा नेतृत्वको सबलीकरण, पेशागत उत्तरदायित्व र जवाफदेहिता सुनिश्चित गरी समग्र शिक्षा क्षेत्रमा सुशासन कायम गर्ने । (९.५)
- १०.१२ मापनीय मानक र मापदण्ड सहितको सुदृढ अनुगमन र मूल्याङ्कन पद्धतिको विकास गरी सोको आधारमा सबै प्रकारका शिक्षण संस्थाहरूको अनुगमन, सुपरिवेक्षण, मूल्याङ्कन तथा नियमन गर्न स्थानीय तहलाई सबल र सक्षम बनाउने । (९.५)
- १०.१३ सस्थागत संरचना तथा कानुनी आधार तयार गरी सुशासन, पारदर्शिता र जवाफदेहिता सुनिश्चित गराउन प्रदेश अन्तर्गतका शिक्षा सम्बद्ध सबै तह र निकायलाई तोकिएको कार्यसम्पादन र उपलब्धि प्रति जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउने । (९.५)
- १०.१४ शिक्षा क्षेत्रका संवैधानिक र कानुनी दायित्व पूरा गर्न प्रदेश सरकारले शिक्षालाई पहिलो प्राथमिकतामा राखी पर्याप्तता, समन्यायिकता र प्रतिफलमूखी हुने गरी शैक्षिक लगानी सुनिश्चित गर्ने । (९.५)
- १०.१५ विद्यार्थीमा वैज्ञानिक, सिर्जनात्मक एवम् समालोचनात्मक चिन्तनको विकास गर्न शिक्षामा विज्ञान, प्रविधि, इन्जिनियरिङ, कला र गणित शिक्षा (STEAM Education) जस्ता विषयहरूलाई समग्र शिक्षा प्रणालीको अभिन्न अङ्ग बनाउने । (९.६)
- १०.१६ सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षण सिकाइ र शैक्षिक व्यवस्थापन प्रणालीको अभिन्न अङ्गको रूपमा विकास गरी सुदृढीकरण गर्ने । (९.६)
- १०.१७ शैक्षिक संस्थाहरूलाई सामाजिक मूल्य, मान्यताप्रति सचेत, सहयोगी, अनुशासित र नैतिकवान् नागरिक तयार गर्न सक्षम बनाउने । (९.७)

रणनीति तथा कार्यनीति

गण्डकी प्रदेशको शैक्षिक अवस्थालाई सुदृढीकरण गर्नका लागि तय गरिएको शिक्षाको दूरदृष्टि, ध्येय, लक्ष्य, उद्देश्य र नीतिहरूको परिधिभित्र रही देहाय बमोजिमका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ। संविधानको अनुसूची - ८ बमोजिमका स्थानीय तहको एकल अधिकार भित्र शिक्षासँग सम्बन्धित विषय कार्यान्वयन गर्न प्रदेशले स्थानीय तहहरूसँग समन्वय, सहकार्य एवम् सहयोग गर्नेछ । स्थानीय तहहरूले यस नीतिको प्रतिकूल नहुने गरी स्थानीय आवश्यकता र सम्भावना अनुसार शैक्षिक नीति, रणनीति, कार्यनीति र कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्न गराउन सक्नेछन् ।

(क) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा

रणनीति ११.१ बालविकास तथा शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाको अभिन्न अङ्गको रूपमा विकास गरी गुणस्तरीय प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षामा सबै बालबालिकाको समन्यायिक पहुँच सुनिश्चित गर्न स्थानीय तहलाई सहयोग एवम् सहजीकरण गर्ने । (१०.१)

११.१.१ तीन वर्ष उमेर पुगेका बालबालिकाका लागि तोकिएको न्यूनतम मापदण्डको आधारमा प्रदेश सरकारको सहयोग, समन्वय र सहकार्यमा स्थानीय तह र अभिभावकहरूको साझेदारीमा एक वर्ष थप गरी दुई वर्षे प्रारम्भिक बाल विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न अभिप्रेरित गरिनेछ ।

११.१.२ राष्ट्रिय मापदण्डका आधारमा गण्डकी प्रदेशको विशिष्ट अवस्था समेतलाई सम्बोधन हुनेगरी प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूमा बालबालिकाको स्वास्थ्य र पोषण, सुरक्षा, खेल (सामग्री र स्थान), बालउद्यान, शयन स्थल, भवन, कक्षाकोठा, दिवा खाजा व्यवस्थापनसहित भौतिक पूर्वाधार, जनशक्तिको क्षमता विकास र सहजीकरण प्रक्रियासँग सम्बन्धित विभिन्न पक्षको प्रदेश मापदण्ड र कार्यविधि निर्माण गरी कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहहरूलाई सहजीकरण गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

११.१.३ प्रारम्भिक बालविकास शिक्षकहरूको न्यूनतम शैक्षिक योग्यता र सुविधा आधारभूत तहका शिक्षक सरह (कक्षा १२) हुने व्यवस्थालाई कार्यान्वयन गर्दै बालबालिकाहरूको उमेर क्षमता अनुसार बालमैत्री शिक्षण सिकाइ गर्न सक्ने गरी उनीहरूको क्षमता विकासका निम्ति बाल मनोविज्ञान सम्बन्धी तालिमका लागि स्थानीय तहलाई सहयोग, समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।

- ११.१.४ प्रत्येक स्थानीय तहमा स्थापना भएकामध्ये कम्तिमा एउटा बालविकास केन्द्रलाई प्राविधिक सहयोग र साझेदारीको माध्यमबाट आवश्यक थप स्रोतको व्यवस्था गरी क्षमता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्ने गरी सिकाइमूलक स्रोतकेन्द्र (नमूना) को रूपमा विकास गरिनेछ ।
- ११.१.५ बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासका निमित्त अभिभावकलाई उत्प्रेरित गर्न स्थानीय तहमार्फत शिक्षा, स्वास्थ्य, पोषण र सुरक्षा लगायतका निकायहरू र वडा समिति समेतको संलग्नतामा अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- ११.१.६ प्रारम्भिक बालविकासका कार्यक्रमहरूलाई प्रभावकारी बनाउन प्रदेशस्तरमा सभासदहरूको सहकार्य समूह (ECD CAUCUS) स्थापना गरिनेछ ।

(ख) आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा

- रणनीति ११.२ शिक्षा सम्बन्धी मौलिक हकको कार्यान्वयनका लागि पहुँच र सहभागिता, संस्थागत क्षमता र गुणस्तर अभिवृद्धिसम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने । (१०.२)**
- ११.२.१ आधारभूत शिक्षाको उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई विद्यालय भर्ना गर्ने व्यवस्था मिलाई अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाको व्यवस्था सुनिश्चित भएको सार्वजनिक घोषणा गर्न स्थानीय तहलाई सहजीकरण गरिनेछ ।
- ११.२.२ अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाको सही रूपमा कार्यान्वयन भए नभएको एकिन गर्न प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संयन्त्रको व्यवस्था गरी संयन्त्रको सिफारिसमा सक्षम भएका स्थानीय तहहरूलाई प्रोत्साहन तथा सम्मान गरिनेछ ।
- ११.२.३ गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चितताको लागि स्थानीय तह तथा विद्यालयहरूलाई क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुका साथै प्रदेश अन्तर्गतका कुनै पनि किसिमका विद्यालयले गरेका अनुकरणीय अभ्यासहरूलाई अन्य विद्यालय बिच आदानप्रदान गर्ने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
- ११.२.४ सबै प्रकार र तहका विद्यालयमा बालबालिकाहरूको हक र अधिकार संरक्षण गरी हरेक क्रियाकलापमा उनीहरूको सहभागिता सुनिश्चित गर्दै भौतिक तथा

मानसिक डर, त्रास वा दबावरहित वातावरणमा सिक्न पाउने अवस्थाको सुनिश्चितता गर्न विद्यालय तथा स्थानीय तहलाई सहजिकरण गरिनेछ ।

रणनीति ११.३ राष्ट्रिय मापदण्डका आधारमा प्रदेशका स्थान विशेषका आवश्यकता समेत समेटिएको विद्यालय सेवाक्षेत्रसम्बन्धी मापदण्ड तथा कार्यविधि तयार गरी सबै प्रकारका विद्यालयहरूलाई सेवाक्षेत्र (School Zone) को अवधारणा अनुरूप पुनर्व्यवस्थित गर्न स्थानीय तहसँग सहकार्य गर्ने । (१०.२)

११.३.१ विद्यालय सेवा (School Zone) क्षेत्र निर्धारणका आधार, निर्धारित मापदण्ड र मानकअनुसार विद्यालय सेवाक्षेत्रको अवधारणा क्रमशः कार्यान्वयनमा ल्याउन स्थानीय तहलाई सहजिकरण एवम् क्षमता विकास गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।

११.३.२ भौगोलिक विकटता एवम् नक्साङ्कनका आधारमा नयाँ विद्यालय खोल्नुपर्ने अवस्थामा साधन र स्रोतको सुनिश्चित गरेर मात्र विद्यालय खोल्ने; विद्यालयहरूको समायोजन गर्ने र समायोजन गर्दा आधा घण्टासम्म पनि हिँडेर विद्यालय पुग्न नसक्ने अवस्था भएका बालबालिकाहरूलाई आवासिय सुविधा उपलब्ध गराउन स्थानीय तहलाई उत्प्रेरित गरिने छ ।

११.३.३ विद्यालय एकीकरण तथा समायोजन गर्दा बालबालिकालाई घरबाट विद्यालय पैदल जान आउन सम्भव नहुने अवस्थामा आवासीय सुविधा वा सडक सञ्जाल छु भन्ने लागत साझेदारीका आधारमा यातायात सुविधा उपलब्ध गराइ बालबालिकाको शिक्षण सिकाई सुनिश्चित गर्ने व्यवस्था मिलाउन स्थानीय तहलाई सहयोग गरिने छ ।

११.३.४ स्थानीय तहसँगको समन्वयमा विद्यालय उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई सेवाक्षेत्र तोकिएको विद्यालयमा नै अध्ययन गर्ने व्यवस्था मिलाउन स्थानीय तहलाई प्रेरित गरिने छ ।

११.३.५ हरेक विद्यालयले आफ्नो सेवा क्षेत्रका बालबालिकालाई भर्ना गरी टिकाउन विद्यार्थीको रुची र अभिभावकको अपेक्षाअनुसारको गुणस्तर सुनिश्चित गर्नुपर्ने छ ।

रणनीति ११.४ विद्यालय शिक्षाका लागि आवश्यक शैक्षिक एवम् भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था गरी शिक्षण सिकाइ प्रक्रियालाई उत्पादनसँग जोडी जीवनोपयोगी बनाउने । (१०.३)

- ११.४.१ विद्यालयहरूमा भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, शौचालय, पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर जस्ता भौतिक तथा शैक्षिक पूर्वाधार पूरा गर्न स्थानीय तहसँग सहयोग र समन्वय गरिनुका साथै त्यस्ता नयाँ पूर्वाधारहरू निर्माण तथा थप गर्दा प्रदेश सरकारले उपलब्ध गराएको आधारभूत डिजाइन र मापदण्ड पालना गर्नुपर्ने छ ।
- ११.४.२ बालबालिकालाई अध्ययनको निरन्तरताका लागि स्थानीय तह र अभिभावकसँगको सहकार्यमा आधारभूत तहसम्मका विद्यार्थीहरूलाई दिवा खाजाको व्यवस्था गर्न सहयोग गरिने छ ।
- ११.४.३ सुरक्षित कक्षाकोठा, बालमैत्री शैक्षणिक वातावरण, विद्यार्थी बिच सुमधुर सम्बन्ध विकास एवम् सम्मानपूर्ण व्यवहारबाट बालकेन्द्रित शिक्षण सिकाइलाई व्यावहारिक र जीवनोपयोगी बनाउन शिक्षक र व्यवस्थापकहरूको क्षमता विकास गरिने छ ।
- ११.४.४ विद्यालय तहका विद्यार्थीलाई समाजसँग परिचित हुने अवसर प्रदान गर्न न्यूनतम २ हप्ताको परियोजना कार्यलाई अनिवार्य गर्न र उक्त कार्यलाई मूल्यांकनसँग जोड्ने व्यवस्था मिलाउन स्थानीय तह र विद्यालयलाई सहजीकरण गरिने छ ।
- ११.४.५ गुणस्तरीय निःशुल्क माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्न सूचना प्रविधि, प्रयोगशालाहरू तथा कार्यशाला एवम् पुस्तकालय जस्ता शिक्षण सिकाइका आवश्यक पूर्वाधार व्यवस्थापनका लागि स्थानीय तहसँग सहकार्य गरिने छ ।
- ११.४.६ विज्ञान, संगीत, खेलकुद, योगा, भाषा, साँस्कृतिक कार्यक्रम, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलगायत विभिन्न विधाका विशिष्टीकृत र नवीन विषयहरूलाई माध्यमिक शिक्षामा एकीकृत रूपमा सञ्चालन गर्न आवश्यक सहयोग तथा समन्वय गरिने छ ।
- रणनीति ११.५ प्रदेशको भाषिक र साँस्कृतिक विविधता, बालबालिकाको रुचि र आवश्यकता अनुसार मातृभाषा, नेपाली र अङ्ग्रेजी भाषालाई शिक्षणको माध्यम भाषाको रूपमा अपनाई बहुभाषिक शिक्षण व्यवस्थापनबाट शिक्षण सिकाइमा प्रभावकारिता ल्याउने । (१०.४)

- ११.५.१ आधारभूत तहमा आवश्यकता अनुसार बहुभाषिक शिक्षा व्यवस्थापनका लागि शिक्षकहरूको क्षमता विकास गर्नका लागि स्थानीय तहलाई आवश्यक प्राविधिक सहयोगको व्यवस्था मिलाइने छ ।
- ११.५.२ स्थानीय सरोकारवाला तथा विज्ञहरू परिचालन गरी मातृभाषाका पाठ्यसामग्री, शिक्षण सामग्री तथा अन्य सन्दर्भ सामग्रीहरूको (विद्युतीय सामग्रीहरू समेत) विकास, छपाइ, वितरण साथै त्यसको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिने छ ।
- ११.५.३ गणित, अङ्ग्रेजी भाषा, नैतिक तथा सामाजिक, व्यावसायिक तथा स्वावलम्बनका अन्य विषयहरूमा पनि स्थानीयकरण गरी शिक्षण सिकाइ प्रक्रियामा सुधार ल्याउन सम्बन्धित स्थानीय तह तथा विद्यालयहरूलाई सक्षम बनाइने छ ।
- ११.५.४ स्थानीय तह तथा निजी क्षेत्रसँग समेत सहकार्य गरी प्रदेशभित्रका मातृभाषामा सञ्चार सामग्री, श्रव्य दृश्य सामग्री वा शैक्षिक सामग्री विकास गरी शिक्षण सिकाइमा प्रयोग गर्न प्रोत्साहित गरिने छ ।
- ११.५.५ माध्यमिक तहका कक्षाहरूमा पठनपाठनको भाषाको प्रयोग सम्बन्धमा आवश्यकता अनुसार विज्ञान, गणित, कम्प्युटर जस्ता विषयहरू अङ्ग्रेजी माध्यम र नैतिक शिक्षा, सामाजिक अध्ययन, स्वास्थ्य शारीरिक जस्ता विषयलाई नेपाली भाषामा अध्यापन गर्ने व्यवस्था गरी सबै प्रकारका विद्यालयहरूमा शिक्षणको माध्यममा एकरूपता ल्याउन अभिप्रेरित गरिने छ ।
- ११.५.६ स्थानीय आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्ने गरी स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्न स्थानीय तहलाई सहजीकरण गरिने छ ।
- रणनीति ११.६ पाठ्यक्रम निर्माण, पाठ्यसामग्री विकास, शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया र विद्यार्थी मूल्याङ्कन तथा परीक्षा प्रणालीमा सुधार गरी शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने। (१०.४)**
- ११.६.१ विद्यालय तहको ऐच्छिक विषयको पाठ्यक्रम विकास, पाठ्यपुस्तक तथा पाठ्यसामग्री विकास, उत्पादन र वितरण गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- ११.६.२ विद्यालय तहका थप पाठ्यपुस्तक तथा पाठ्यसामग्री छनौट तथा प्रयोग सम्बन्धी मापदण्ड तथा कार्यविधि तयार गरी कार्यान्वयन गरिने छ ।

- ११.६.३ स्थानीय र मातृभाषाका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्री निर्माणका लागि स्थानीय तहको क्षमता विकास गर्नुका साथै स्थानीय र मातृभाषाका पाठ्यक्रमको नमूना पाठ्यक्रम विकास गरी स्थानीय तहमा वितरण गरिने छ ।
- ११.६.४ शिक्षण सिकाइ र विद्यार्थीको आन्तरिक मूल्याङ्कन प्रणाली सुधारका लागि सूचक, मापदण्ड एवम् सामग्रीको विकास गरी कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहलाई सहजीकरण गरिने छ ।
- ११.६.५ माध्यमिक शिक्षा (कक्षा १०) को परीक्षाको सञ्चालन, व्यवस्थापन एवम् प्रमाणीकरण गर्न संस्थागत प्रबन्ध र प्रणाली स्थापित गर्न प्रदेशको शिक्षा हेर्ने मन्त्रालयको मातहतमा रहने गरी प्रदेश परीक्षा व्यवस्थापन कार्यालयको स्थापना गरिने छ ।
- ११.६.६ आवधिक रूपमा सबै प्रकृतिका (सामुदायिक तथा संस्थागत) विद्यालयको सिकाइ स्तर परीक्षण गर्ने र देखिएका समस्या समाधानका उपायहरू पहिचान गरी कार्यान्वयन गर्ने प्रणाली विकास गरिने छ ।
- ११.६.७ स्थानीय तहद्वारा आधारभूत तहको अन्त्यमा लिइने कक्षा ८ को परीक्षा र विद्यालय तहका विभिन्न कक्षामा गरिने आन्तरिक मूल्याङ्कन तथा सिकाइ उपलब्धि मापन सम्बन्धी विषयलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन मापदण्डहरू समेत निर्माण गरी कार्यान्वयनका लागि क्षमता विकास कार्यक्रममा सहजीकरण गरिने छ ।
- ११.६.८ प्रदेश तहको विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षाहरू (Achievement test) सञ्चालन गरी प्राप्त तथ्य र सूचनाका आधारमा शिक्षा प्रणालीको विश्लेषण एवम् गुणस्तर सुधारका लागि नतिजाको उपयोग गरिने छ ।
- ११.६.९ परीक्षा र मूल्याङ्कनको लेखाजोखा गर्ने, नतिजा विश्लेषण गर्ने र नतिजाका आधारमा शिक्षण सिकाइ सुधार योजना तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याउन निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्न क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ ।

(ग) समावेशी र विशेष शिक्षा

रणनीति ११.७ विभिन्न अपाङ्गता भएका ब्यक्तिहरूको सिकाइ आवश्यकता सम्बोधन हुने गरी समावेशी एवं विशेष शिक्षाका अवसर उपलब्ध गराउने । (१०.५)

- ११.७.१ विभिन्न प्रकारका अपाङ्गता एवम् विशेष आवश्यकता भएका बालबालिकाका लागि आवासीय सुविधा लगायतका सुविधा सहित पढ्न पाउने अधिकारलाई सुनिश्चित गर्न स्थानीय तहसँग सहकार्य गरिने छ ।

- ११.७.२ अपाङ्गताको अवस्था हेरी अन्य बालबालिकाहरूसँगै सिक्न पाउने गरी समावेशी शिक्षाको व्यवस्था गर्न अपाङ्गमैत्री भौतिक पूर्वाधार, अन्य सहायता सामग्रीसहितको तथा सिकाइ वातावरणको प्रबन्धका लागि स्थानीय तहसँग समन्वय, सहजीकरण तथा आवश्यक सहयोग गरिने छ ।
- ११.७.३ अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई अपाङ्गताको प्रकृतिअनुसार शिक्षण विधि, शिक्षण सामग्री (साङ्केतिक भाषा, ब्रेल लिपि लगायत) एवम् मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गरी विशेष कक्षा तथा सुधारात्मक कक्षाको समेत व्यवस्था मिलाई सोअनुरूप पठनपाठन गराउन शिक्षकको क्षमता विकास गरिने छ ।
- ११.७.४ विशेष कक्षा सञ्चालन गर्ने शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि आवश्यकताका आधारमा प्रदेश अन्तर्गतका विश्वविद्यालयसँग सहकार्य गरिने छ ।
- ११.७.५ अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको शिक्षण सिकाइ सँगसँगै उनीहरूको रुचि, योग्यता र क्षमता पहिचान गरी आवश्यक व्यावसायिक सिप प्रदान गरिने व्यवस्था मिलाइने छ ।
- ११.७.६ विभिन्न प्रकारका अपाङ्गता भएका सुविधाविहीन बालबालिकाहरूका लागि पहुँच सुनिश्चित हुने गरी प्रदेशस्तरमा बहु अपाङ्गता आवासिय विद्यालय स्थापना गरिने छ ।
- ११.७.७ बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि पहुँच सुनिश्चित हुने गरी आवासीय सुविधासहितको विद्यालय स्थापना गर्न सङ्घीय सरकारसँग सहकार्य गरिने छ ।
- रणनीति ११.८ शिक्षाका सबै प्रकार र तहमा विभिन्न कारणले पछि परेका व्यक्तिहरूलाई शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्न सकारात्मक विभेदका उपायहरू अवलम्बन गर्ने । (१०.५)**
- ११.८.१ विद्यालयको सेवा क्षेत्रभित्रका दलित, जनजाति, यौनिक अल्पसङ्ख्यक, सीमान्तकृत र लोपोन्मुख समुदायहरूको शिक्षामा सहभागिता बृद्धि गराउन स्थानीय तहलाई उत्प्रेरित गरिने छ ।

- ११.८.२ महिला र पछाडी परेका समुदायको शिक्षण पेशामा सहभागिता वृद्धि गर्न शिक्षक प्रवेश कार्यक्रमका लागि लक्षित गरी क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ ।
- ११.८.३ विभिन्न कारणले पछि परेका, विशेष प्रतिभावान् र विशिष्टीकृत विषयमा आवश्यक जनशक्ति उत्पादनका लागि स्थानीय तहको सहकार्यमा पूर्ण वा आंशिक छात्रवृत्ति, सहूलियतपूर्ण ऋणको व्यवस्था गरी शिक्षाको पहुँचको सुनिश्चितता गरिने छ ।
- ११.८.४ विद्यालयभित्र हुने छुवाछुत लगायत सबै प्रकारका भेदभावलाई पूर्ण रूपमा उन्मूलन गरी समान व्यवहार र सिकाइका समान अवसर प्रदान गर्न विद्यालयलाई पूर्ण जिम्मेवार बनाउन सहयोग गरिने छ ।

(घ) प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम

रणनीति ११.९ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम सञ्चालन गर्न प्रदेशका सबै स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसरहरू उपलब्ध गराउने । (१०.६)

- ११.९.१ तोकिएको मापदण्ड र आवश्यकता पहिचानका आधारमा स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप प्रदायक संस्थाहरूको स्थापना तथा स्तरोन्नतिमा जोड दिइने छ ।
- ११.९.२ विद्यार्थीहरूको रुचि, समाजको आवश्यकताको आधारमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप विकासको अवसर प्रदान गरिने छ ।
- ११.९.३ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप विकास कार्यक्रमहरूमा आर्थिक रूपमा विपन्न महिला, अल्पसङ्ख्यक, लोपोन्मुख, पिछडिएका समुदाय, दलित, जनजाति र अपाङ्गता भएकाहरूलाई स्थानीय तहको तथ्याङ्क (Data Base) का आधारमा आवासीय सुविधा, छात्रवृत्ति, सहूलियत ऋण लगायतका सुविधाहरू प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
- ११.९.४ श्रम बजारको अध्ययन तथा अनुसन्धान गरी बजारको माग अनुसार नयाँ सिप, प्राविधि विकास गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।

रणनीति ११.१० प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा सञ्चालन, अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र उद्यमशीलता विकास जस्ता कार्यमार्फत् गुणस्तरीय प्राविधिक जनशक्ति उत्पादनमा जोड दिने । (१०.६)

- ११.१०.१ दक्ष प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्न एक उच्चस्तरीय निकायको रूपमा स्थापना गरिएको गण्डकी प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रतिष्ठानसँग प्रदेशभित्र सञ्चालनमा रहेका प्रादेशिक संस्था एवम् प्राविधिक शिक्षालय र सिप विकास केन्द्रलाई आवश्यक कानूनी व्यवस्था सहित संस्थागत रूपमा समायोजन गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
- ११.१०.२ श्रम बजार सूचना प्रणालीको स्थापना गरी प्राविधिक शिक्षालय वा विद्यालयमा स्थानीय विशेषता, आवश्यकता र सम्भावनाका आधारमा तोकिएको गुणस्तर मापदण्ड पूरा गर्न सकिने विधाका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (डिप्लोमा तहसम्म) का कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ ।
- ११.१०.३ राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपको परिधिभित्र रही सिटिइभिटिको टिएसएलसिको पाठ्यक्रम र प्राविधिक धार कक्षा ९-१० को पाठ्यक्रम, सिटिइभिटिको डिप्लोमा र प्राविधिक धार कक्षा ११-१२ को पाठ्यक्रम परिमार्जन गरी ओजेटि तथा एप्रेन्टिसिसिप सहित एकै स्टान्डर्डको बनाउन आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ ।
- ११.१०.४ सबै प्रकारका प्राविधिक शिक्षाका विद्यार्थीलाई सम्बन्धित विषयको सीपमा दक्ष बनाउनका लागि विषय हेरि कम्तिमा छ महिनाको कार्यगत तालिम तथा एप्रेन्टिसिसिप तालिम अनिवार्य गरिनेछ । यस्ता कार्यका लागि उद्योग, कलकारखाना, कार्यशाला आदि संस्थाहरूसँग सहकार्य गरिने छ ।
- ११.१०.५ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम र सिप विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरूको आवश्यकता पहिचान, योजना निर्माण, व्यवस्थापन, अनुगमन तथा निरीक्षणका लागि स्थानीय तहसँग सहकार्य गरिने छ ।
- ११.१०.६ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको क्षेत्रमा आवश्यक जनशक्ति उत्पादनका लागि विध्वविद्यालयहरूसँग सहकार्य गरिने छ ।
- ११.१०.७ प्राविधिक धारका माध्यमिक विद्यालयमा भौतिक पूर्वाधारको सर्वेक्षण गरी सुदृढीकरण गर्न स्थानीय तहलाई सहयोग तथा सहजीकरण गरिने छ ।

११.१०.८ स्थानीय तहको आवश्यकता अनुसार विद्यमान सामुदायिक विद्यालयलाई प्राविधिक धारमा रूपान्तरण गर्न स्थानीय तहलाई सहजीकरण गरिने छ ।

११.१०.९ साधारण धारबाट प्राविधिक धार र प्राविधिक धारबाट साधारण धारमा जान र कुनै पनि धारको उच्च शिक्षामा प्रवेश गर्न पूर्व सर्त कोर्स (Pre-requisite Course) पास गरी वा उच्च शिक्षाको भर्नाको प्रवेश परीक्षा पास गरी धार परिवर्तनका साथै उच्च शिक्षा प्रवेश गर्न पाउने गरी आवश्यक कानूनी व्यवस्था मिलाइनेछ । यसै गरी क्रेडिट आवर (Credit Hour) गणनाको व्यवस्था पनि कानूनमा समेटिने छ ।

रणनीति ११.११ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको क्षेत्रमा क्षमता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गरी सम्बन्धित संस्था र स्थानीय तहहरूलाई आवश्यकता अनुसार सहयोग पुऱ्याउने । (१०.६)

११.११.१ गण्डकी प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिम प्रतिष्ठानमार्फत प्राविधिक प्रशिक्षक प्रशिक्षण प्रतिष्ठान (TITA), विद्यालय, प्राविधिक शिक्षालय र विश्वविद्यालय तथा उद्योगहरूसँग सहकार्य गरी प्रशिक्षक तयारी गरिने छ ।

११.११.२ प्राविधिक प्रशिक्षक तयारीको लागि सम्बन्धित विषयमा कम्तिमा स्नातक गरेको र सहायक प्रशिक्षकको लागि सम्बन्धित प्राविधिक/व्यावसायिक धारमा कक्षा १२ (डिप्लोमा) पास वा सो सरह उत्तीर्ण गरी शिक्षण अनुमति पत्र प्राप्त गरेको हुनुपर्ने व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइने छ । यसका लागि शिक्षण अनुमति पत्र प्राप्तिको लागि सम्बन्धित विषयमा सिप तालिम (Skill Training) र शिक्षण प्रविधि (Pedagogy) को तालिम अनिवार्य गरी त्यसको लागि तालिम दिने व्यवस्था समेत गरिने छ ।

११.११.३ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमलाई प्रदेशको विशिष्टता भएका क्षेत्रमा केन्द्रित गरिने छ । प्रतिष्ठानले समय सान्दर्भिक पाठ्यक्रम, सिकाइ सामग्री, दक्ष प्रशिक्षक, प्रविधियुक्त शिक्षण र मूल्याङ्कनका आधार तयार पार्ने व्यवस्था मिलाउने छ ।

११.११.४ प्राविधिक शिक्षाका गतिविधिलाई प्रयोगात्मक, व्यावहारिक र समयानुकूल बनाउन शैक्षिक संस्थाले उद्योग, व्यापार, संघ, संस्था लगायतका कार्यस्थल र समुदायसँग पाठ्यक्रम निर्माण, तालिम सञ्चालन र साझेदारीमा सहकार्य गरिने छ ।

- ११.११.५ राष्ट्रिय योग्यता प्रारूप अनुसार प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप विकासका बीच पारगम्यता (Permeability) र समकक्षता (Equivalency) मिलाई यस्ता शैक्षिक कार्यक्रममा क्रेडिट ट्रान्सफर तथा क्रेडिट बैङ्कको व्यवस्था गरी लागु गरिने छ ।
- ११.११.६ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा सञ्चालन गर्ने शैक्षिक संस्था, प्राविधिक धारका विद्यालयहरूको अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण गर्न, त्यस्ता संस्थामा आइपरेका समस्यालाई तत्तत् स्थानमा नै समाधान गर्न तथा विज्ञता सहितको प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउन प्रदेशमा विषय विज्ञहरूको रोष्टर तयार गरी आवश्यकता अनुसार परिचालन गरिने छ ।

(घ) उच्च शिक्षा

रणनीति ११.१२ उच्च शिक्षाको पहुँच सहज र सुलभ एवम् अनुसन्धानमूलक बनाउन र उच्च शिक्षाको सम्बन्धन, समन्वय, गुणस्तर सुनिश्चितता, पारगम्यता (Permeability) र समकक्षता (Equivalency) सहित मापदण्ड निर्धारण, अनुगमन तथा नियमन लगायतका कार्यका लागि संस्थागत विकास तथा सुदृढीकरण गर्ने । (१०.७)

११.१२.१ उच्च शिक्षाको नीति निर्देशन गर्ने, विश्वविद्यालयहरूलाई मार्गदर्शन गर्ने लगायतका कार्य गर्नका निम्ति मुख्यमन्त्रीको अध्यक्षतामा प्रदेश विश्वविद्यालय तथा उच्च शिक्षा परिषद् गठन गरिने छ ।

११.१२.२ प्रदेश विश्वविद्यालय तथा उच्च शिक्षा परिषद्मा प्रदेश सरकारका मानव संसाधन विकाससँग प्रत्यक्ष सम्बन्ध राख्ने मन्त्रालयहरू, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग, विश्वविद्यालयका कुलपति, उपकुलपतिहरू, प्रदेश तथा स्थानीय तहका प्रतिनिधिहरू, शिक्षाविद्हरू, उद्योगी, व्यवसायी, व्यापारीहरू, चन्दादाता तथा समाजसेवीहरू रहने व्यवस्था मिलाइने छ ।

११.१२.३ गण्डकी प्रदेशभित्र सञ्चालनमा रहेका विभिन्न विश्वविद्यालयहरू र विभिन्न विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धन लिई यस प्रदेशभित्र सञ्चालनमा रहेका सामुदायिक, आङ्गिक तथा निजी उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूलाई प्रदेश विश्वविद्यालयको मातहतमा सञ्चालन हुन अभिप्रेरित गरिने छ ।

- ११.१२.४ गण्डकी प्रदेश भित्र सञ्चालनमा रहेका विश्वविद्यालयहरूलाई प्रदेश अन्तर्गत सञ्चालन हुन उत्प्रेरित गरी विश्वविद्यालयहरूको सुदृढीकरण गर्दै लैजाने व्यवस्था मिलाइने छ ।
- ११.१२.५ प्रदेशभित्र सञ्चालनमा रहेका भौतिक, मानवीय तथा वित्तीय स्रोत र साधन समेतले सम्पन्न क्याम्पसहरूलाई स्तरवृद्धि गरी प्रदेशको आवश्यकता अनुसार मानित (Deemed) विश्वविद्यालयको रूपमा सञ्चालन गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
- ११.१२.६ विद्यार्थी सङ्ख्या, सञ्चालन गरेको विषय, शिक्षकको सेवा शर्त तथा सुविधा, शुल्कको सिमा, छात्रवृत्ति, आर्थिक कारोवारमा पारदर्शिता र भौतिक पूर्वाधार, सेवा पुऱ्याएको क्षेत्र र समुदाय, समाजमा पुऱ्याएको योगदान लगायतका मापदण्डको आधारमा सामुदायिक क्याम्पसहरूको वर्गीकरण गरी आर्थिक तथा अन्य आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराइने छ ।
- ११.१२.७ प्रदेशभित्र सञ्चालन भइरहेका विश्वविद्यालयलाई नयाँ सम्बन्धन दिई संस्था वृद्धि गर्नुको साटो भइरहेका संस्थाहरूको गुणस्तर वृद्धि गर्न र उत्कृष्टताको केन्द्र (Centre of excellency) को रूपमा विकसित गर्दै लैजान अभिप्रेरित गरिने छ ।
- ११.१२.८ उच्च शिक्षाको पहुँच विस्तारका लागि प्रदेशभित्र सञ्चालन भएका विश्वविद्यालयअन्तर्गतका शैक्षिक संस्थाहरूमा खुला शैक्षिक कार्यक्रम, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित कार्यक्रम, दुरशिक्षा पद्धति कार्यक्रम, काम र व्यवसायबाट सिकेका ज्ञानलाई प्रमाणीकरण गर्ने तथा समकक्षता निर्धारण गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गराउन सहजीकरण गरिने छ ।
- ११.१२.९ प्रदेशमा उपलब्ध श्रोत साधनको उच्चतम हदमा उपयोग गर्न विश्वविद्यालयहरूले सञ्चालन गर्ने उच्च शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रम, अध्ययनका विषयहरू बिचमा पुनरावृत्ति (Duplication) हुन नदिने प्रबन्ध गरिने छ ।
- रणनीति ११.१३ प्रदेश विशिष्टतामा केन्द्रित रही स्थापना भएको गण्डकी विश्वविद्यालयलाई राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने उत्कृष्ट शैक्षिक केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने । (१०.७)**
- ११.१३.१ प्रदेशअन्तर्गत स्थापित गण्डकी विश्वविद्यालयलाई आवश्यक स्रोतको खोजी गरी समयानुकूल आधुनिक विज्ञान प्रविधि, अन्य विश्वविद्यालयहरूमा सञ्चालन नभएका नविनतम र विकास सम्बन्धी विषयहरू सञ्चालन गर्न, नवप्रवर्तन र अनुसन्धानमा

आधारित सुदृढ संस्थाको रूपमा विकास गर्दै विश्वस्तरीय विश्वविद्यालय (World Class University) को रूपमा लैजान सहयोग तथा सहकार्य गरिने छ ।

- ११.१३.२ प्रदेश विश्वविद्यालय मातहत रहने गरी चिकित्सा शिक्षा, नर्सिङ शिक्षा, आयुर्वेद शिक्षा, इन्जिनियरिङ शिक्षा लगायत विशिष्टीकृत उच्च प्राविधिक शिक्षाको क्षेत्रमा स्वशासित प्रतिष्ठान वा निकायहरू स्थापना गरी विशिष्टीकृत उच्च प्राविधिक शिक्षाका विषय क्षेत्रको विकास गरिने छ ।
- ११.१३.३ मानविकी, समाजशास्त्र एवं मानवशास्त्रको विद्यार्थीहरूको लागि गण्डकी प्रदेश भित्र रहेका विविध भाषाभाषी, जात जाति, धर्म तथा संस्कृति, रीतिरिवाज एवं रहनसहन जस्ता विषयहरूको उत्कृष्ट अध्ययनको क्षेत्र बनाइनेछ ।
- ११.१३.४ मेडिकल, नर्सिङ, आयुर्वेद, इन्जिनियरिङ, ऊर्जा, जडीबुटी प्रशोधन, कृषि, नगदे वाली, फूल तथा फलफूल, खाद्य प्रविधि, पशुपंक्षीपालन लगायतका प्राविधिक विषयहरूको समेत अध्ययनको व्यवस्था गरी सो सम्बन्धी अनुसन्धानमा विद्यार्थीहरूलाई आकर्षित गर्न विश्वविद्यालयसँग सहकार्य गरिने छ ।

रणनीति ११.१४ उच्च शिक्षाको शिक्षण सिकाइका विधि, प्रविधि, प्रक्रिया र पाठ्यक्रममा समयानुकूल परिमार्जन गर्नुका साथै सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाउने। (१०.७)

- ११.१४.१ उच्च शिक्षालाई उत्पादनका प्रमुख क्षेत्रहरूमा केन्द्रित गर्न स्थानीय/रैथाने ज्ञान (Indigenous Knowledge) लाई विश्व ज्ञानसँग जोड्दै प्रदेश र राष्ट्रिय आवश्यकता सम्बोधन हुने गरी उच्च शिक्षाको पाठ्यक्रम तर्जुमा एवम् परिमार्जन गर्न सहयोग पुऱ्याइने छ ।
- ११.१४.२ शिक्षालाई सामाजिक दायित्व निर्वाहमा जिम्मेवार बनाउन, ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति एवम् कौशल विकास गराउन व्यवहार कुशल सिप समावेश भएको सक्षमतामा आधारित उच्च शिक्षाको पाठ्यक्रम विकास गरिने छ ।
- ११.१४.३ काम र अध्ययनको सम्बन्धलाई परियोजनामा आधारित शिक्षण सिकाइको माध्यमबाट सुदृढ गर्न उद्योग, व्यवसाय सार्वजनिक र निजी क्षेत्र बिचको सहकार्य र साझेदारी बढाई विद्यार्थीहरूलाई काम गर्दै अध्ययन गर्न पाउने अवसर सिर्जना गरिने छ ।

रणनीति ११.१५ उच्च शिक्षालाई अनुसन्धानमा आधारित बनाउने । (१०.७)

११.१५.१ उच्च शिक्षामा अनुसन्धानलाई प्रोत्साहन गर्न, अनुसन्धानका प्राथमिकताहरू पहिचान गर्न, शैक्षिक अनुसन्धानमा संलग्न व्यक्ति तथा संस्थाहरूका बिचमा समन्वय कायम गर्न, अनुसन्धानशालाहरू स्थापना गर्न, शिक्षक र विद्यार्थीलाई अनुसन्धानमा उत्प्रेरित गर्न, अनुसन्धानको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न आवश्यक उपायहरू अबलम्बन गरिने छ ।

११.१५.२ अनुसन्धान तथा नवप्रवर्तनलाई उच्च शिक्षाको अभिन्न अङ्गको रूपमा विकास गर्नका लागि विदेशी विश्वविद्यालयसँगको प्राज्ञिक र वित्तीय सहकार्य र सिकाइ आदानप्रदानका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ ।

११.१५.३ उद्यमी, व्यवसायी, कलकारखानाको आवश्यकता अनुसारका अध्ययन अनुसन्धानका लागि विश्वविद्यालय र उद्यमी व्यवसायीको बिच सहकार्य गर्न उत्प्रेरित गरिने छ ।

११.१५.४ अनुसन्धानका नतिजाहरूलाई सरकारको नीति निर्माण एवं शैक्षिक अभ्यासको सुधारमा अधिकतम रूपमा प्रयोगमा ल्याउने वातावरण सिर्जना गर्न प्रदेश भित्रका विश्वविद्यालयहरूसँग सहकार्य, सहयोग र सबलीकरण गरिने छ ।

११.१५.५ अनुसन्धानका निचोडहरूलाई एकिकृत गर्न, विश्व ज्ञानसँग परिचित हुन र अध्ययन अनुसन्धानकर्तालाई थप उत्प्रेरणा जगाउनका लागि विश्वविद्यालय र शैक्षिक संस्थाहरूले अनुसन्धानमुखी जर्नलहरू प्रकाशन गर्ने वातावरण मिलाउँदै विश्वका उत्कृष्ट अनुसन्धानमूलक जर्नलहरूको अध्ययनमा इच्छुक पाठकहरूको लागि डिजिटल पहुँचको व्यवस्था मिलाईने छ ।

रणनीति ११.१६ हिमाली तथा उच्च पहाडी विशिष्टता सम्बन्धी अध्ययनको व्यवस्था गर्ने । (१०.७)

११.१६.१ प्रदेशका हिमाली जिल्ला मुस्ताङ र मनाङमा हिमाली र पहाडी भूभागको प्राकृतिक एवं भौगोलिक विविधताअनुरूप प्राणी, वनस्पति, ताल तलैया तथा वातावरण सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धानका लागि हिमाली अध्ययन केन्द्रको स्थापना गरिने छ ।

११.१६.२ हिमाली क्षेत्रको पर्यटन प्रवर्द्धनका लागि Mountain Engineering, Mountain Risk Management, Mountaineering, Climbing, High Altitude Training, High Altitude Sports, Mountain Tourism and Mountain Economy आदि विषयमा अध्ययन तथा तालिम प्रदान गरिने छ । यस्ता विषयहरूमा अध्ययन अनुसन्धान गर्न विदेशी विद्यार्थीहरूलाई समेत आकर्षित गरिने छ ।

रणनीति ११.१७ व्यावहारिक अनुभव हासिल गर्न स्वयंसेवकीय सामाजिक सेवाका रूपमा “गण्डकी विकास सेवा” सञ्चालनलाई उच्च शिक्षाको अभिन्न अङ्ग बनाउने । (१०.७)

११.१७.१ प्राविधिक विषयमा स्नातक र साधारण विषयहरूमा स्नातकोत्तर तहमा छ महिना (एक सेमेष्टर) सम्म अवधिको प्रदेश विकास सेवा गर्नुपर्ने व्यवस्थाका लागि विश्वविद्यालयसँग सहकार्य र सहयोग गरिने छ । छोटो अवधिको शैक्षिक सत्रको लागि गर्नुपर्ने सेवा अवधिमा विश्वविद्यालयले मिलान गर्न सक्ने छ ।

११.१७.२ “गण्डकी विकास सेवा” अन्तर्गत समुदायको सेवा तथा प्रदेश विकासका लागि जाने विद्यार्थीहरूलाई कामअनुसारको निर्वाह खर्च उपलब्ध गराउन विश्वविद्यालयसँग सहकार्य गरिनेछ ।

११.१७.३ “गण्डकी विकास सेवा” अन्तर्गत विश्वविद्यालय वा कलेजले कुनै एउटा समुदाय वा भौगोलिक क्षेत्रलाई विशेष प्राथमिकतामा राखी कलेज भिलेजको रूपमा विकास गर्ने, नक्साङ्कनको आधारमा छुट्याइएको सेवाक्षेत्रमा हरेक कलेज वा विश्वविद्यालयले सेवा गाउँ बनाउने र त्यही क्षेत्रमा नमूना विकास गर्नुपर्ने व्यवस्था गर्ने गरी विश्वविद्यालयसँग सहकार्य गरिने छ ।

११.१७.४ विश्वविद्यालयहरूलाई स्वयम् उत्पादनमुखी संस्थाका रूपमा विकास गर्दै त्यस्ता संस्थाहरूमा उद्यमशीलताका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी रोजगारीका अवसर सिर्जना गर्न पथप्रदर्शन गरिने छ ।

रणनीति ११.१८ प्रदेशका विभिन्न जाति तथा समुदाय लगायतका भाषा, संस्कृति साहित्य, मूल्य मान्यता र बहुसांस्कृतिक पक्ष तथा नेपाली समाजमा रहेको विविधताको अध्ययन तथा अनुसन्धानको व्यवस्था मिलाउने । (१०.७)

११.१८.१ गण्डकी प्रदेशमा रहेका विभिन्न जातिहरू गुरुङ, मगर, दुरा, थारु, थाक, चुम्बा, बरायु लगायत समुदायको भाषा, साहित्य, संस्कृति, मौलिक दर्शन एवं परम्परा

आदि विषयको अध्ययन तथा अनुसन्धानका लागि प्रदेश प्रज्ञा प्रतिष्ठानलाई सुदृढीकरण गरिने छ ।

११.१८.२ गण्डकी प्रदेशका विशिष्टतामा आधारित परम्परागत मौलिक संस्कृति, चित्रकला, मूर्तिकला, काष्ठकला, प्रविधि, वाद्यवादन, गीत, सङ्गीत तथा नृत्यलाई समेटेर अध्ययन अनुसन्धान गर्न स्वदेशी एवम् विदेशी विद्यार्थीहरूलाई आकर्षित गर्न प्रदेश प्रज्ञा प्रतिष्ठानलाई जिम्मेवार बनाइने छ ।

(ड) अनौपचारिक, जीवनपर्यन्त, परम्परागत र खुला शिक्षा

रणनीति ११.१९ अनौपचारिक र जीवनपर्यन्त शिक्षाको माध्यमबाट सबै नागरिकलाई सामान्य पुस्तक पढन, व्यावहारिक जीवनमा आइपर्ने हिसाब गर्न तथा व्यवसायमा सामान्य प्रविधिको प्रयोग गर्न सक्ने गरी सक्षम बनाउने । (१०.८)

११.१९.१ स्थानीय तहसँगको सहकार्यमा प्रदेशभित्रका निरक्षरहरूको तथ्याङ्क यकिन गरी आवश्यक भएको स्थानमा साक्षरता र निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सहयोग गरिने छ ।

११.१९.२ स्थानीय तह, सामुदायिक सिकाइ केन्द्र, विद्यालय र शिक्षा क्षेत्रमा कार्य गरिरहेका समुदायमा आधारित सामाजिक तथा गैरसरकारी संस्थाहरू मार्फत साक्षरता, बहुसाक्षरता (आधारभूत साक्षरता, प्रविधि साक्षरता, वित्तीय साक्षरता, व्यावसायिक साक्षरता) शिक्षालाई व्यापक पारी साक्षर प्रदेश बनाइने छ ।

११.१९.३ स्थानीय तहसँगको सहकार्यमा सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई सुदृढीकरण गरी सिकाइ केन्द्र मार्फत आयमूलक कार्यक्रम र निरन्तर शिक्षालाई प्रवर्द्धन गरिनेछ ।

रणनीति ११.२० खुला शिक्षालाई औपचारिक शिक्षाको पूरक प्रणालीको रूपमा विकास गर्ने । (१०.८)

११.२०.१ नवसाक्षर र औपचारिक शिक्षाको मौकाबाट बञ्चित औपचारिक शैक्षिक संस्थामा उपस्थित भै शिक्षा लिन नसक्ने तर शिक्षालाई निरन्तरता दिन चाहने नागरिकलाई खुला तथा दूर शिक्षाका अवसरहरू श्रृजना गर्न स्थानीय तह र विश्वविद्यालयहरूलाई सहयोग गरिने छ ।

११.२०.२ खुला शिक्षाको अवसर बढाउनका निम्ति प्राध्यापक, शिक्षक तथा विज्ञ र विद्यार्थीहरू समेतको सहयोग लिई मुद्रित, मल्टिमिडिया र अनलाइनमा आधारित सिकाइ सामग्री विकास गरिने छ ।

रणनीति ११.२१ परम्परागत शिक्षालाई औपचारिक शिक्षाको समकक्षी बनाउने । (१०.८)

११.२१.१ परम्परागत/धार्मिक प्रकृतिका (गुम्बा, गुरुकुल, मदरसा आदि) र मातृभाषाको अध्यापन गराउने शैक्षिक संस्थाहरूले दिइरहेको शिक्षाको स्तर सङ्घिय मापदण्डका आधारमा निर्धारण गरी समकक्ष मान्यता दिने व्यवस्था मिलाइने छ ।

११.२१.२ परम्परागत/धार्मिक प्रकृतिका र मातृभाषाको अध्यापन गराउने संस्थाहरूको क्षमता विकास, अनुगमन र नियमन गर्न स्थानीय तह र विश्वविद्यालयसँग समन्वय र सहजीकरण गरिने छ ।

(च) पुस्तकालय तथा सङ्ग्रहालय

रणनीति ११.२२ पठन संस्कृतिको विकासका लागि प्रदेश तथा स्थानीय तहमा पुस्तकालय र सामुदायिक सूचना केन्द्रको स्थापना र विकास गर्ने । (१०.९)

११.२२.१ पुस्तकालयको मापदण्ड तयार गरी पुस्तकालय नभएका स्थानीय तहमा सामुदायिक सूचना केन्द्रसहितको एक स्थानीय तह एक पुस्तकालय स्थापना गर्न सहयोग गरिने छ ।

११.२२.२ प्रदेशअन्तर्गत एक सुविधा सम्पन्न प्रादेशिक पुस्तकालयको स्थापना गरी उक्त पुस्तकालय मार्फत् स्थानीय तहमा रहेका पुस्तकालयसँग समन्वय, सहकार्य, अन्तर पुस्तकालय सञ्जाल लगायतका माध्यमबाट तिनीहरूको क्षमता विकास गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।

११.२२.३ एक विद्यालय एक पुस्तकालयको अवधारणा पूरा गर्न स्थानीय तहसँग सहकार्य तथा समन्वय गरी विद्यालयमा ई-पुस्तकालय सहितको पुस्तकालयको स्थापना, सुदृढीकरण तथा क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ ।

रणनीति ११.२३ प्रदेशस्तरीय सङ्ग्रहालयको सुदृढीकरण एवम् स्थान विशेषको महत्त्व र सम्भाव्यताका आधारमा थप सङ्ग्रहालयको स्थापना र सुदृढीकरण गर्ने । (१०.९)

११.२३.१ स्थानीय जाति, भाषा, कला तथा संस्कृति एवम् पुरातात्विक महत्त्वका स्थान र वस्तुको जगेर्ना, संरक्षण एवम् प्रवर्द्धन गरी आन्तरिक र बाह्य पर्यटनलाई बढावा दिन स्थानीय तह र जाति विशेषको आवश्यकता अनुसार सङ्ग्रहालयको स्थापना, विस्तार एवम् विकास गरिने छ ।

११.२३.२ सङ्ग्रहालयहरूलाई विद्यार्थीको सिकाइको अभिन्न अङ्गको रूपमा उपयोगमा ल्याउन विद्यालय तथा उच्च शैक्षिक संस्थाहरूलाई अभिप्रेरित गरिने छ ।

(ज) शैक्षिक सुशासन र जनशक्ति व्यवस्थापन

रणनीति ११.२४ प्रदेशभित्र आवश्यक पर्ने मानव संशाधनको प्रक्षेपण गरी योजनाबद्ध रूपमा जनशक्ति उत्पादन गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने । (१०.१०)

११.२४.१ प्रदेशभित्र मानव संशाधनको आवश्यकताको पहिचान र आँकलन गर्न स्थानीय तह, व्यावसायिक क्षेत्र लगायत जनशक्ति विकास र खपत गर्ने विभिन्न पक्षहरूसँग सहकार्य गरिने छ ।

११.२४.२ मानव संशाधन प्रक्षेपण अनुसारको जनशक्ति उत्पादनका लागि विश्वविद्यालय, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालय, विभिन्न सङ्घ संस्था आदिलाई प्रोत्साहन एवम् परिचालन गरिने छ ।

११.२४.३ शैक्षिक संस्थाहरूबाट उत्पादित गुणस्तरीय जनशक्तिको उपयोगबाट समावेशी, लोककल्याणकारी, न्यायपूर्ण, सभ्य तथा मर्यादित समाज निर्माणका लागि जनमुखी सुशासन प्रवर्द्धन गरिने छ ।

रणनीति ११.२५ शिक्षण पेशालाई आकर्षक बनाई शिक्षकको योग्यता र सक्षमता बढाउन शिक्षक पेशागत विकास (Teacher Professional Development) सम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने । (१०.१०)

११.२५.१ शिक्षकहरूको क्षमता विकासको लागि प्रविधिको प्रयोगद्वारा काम गर्दागर्दै कार्यस्थलमा नै सिक्ने मौकाहरू प्रदान गरिने छ ।

- ११.२५.२ शिक्षकका पेसागत सक्षमताका स्पष्ट र पारदर्शी सूचकका आधारमा मूल्याङ्कन गर्ने र उपलब्धीलाई वृत्ती विकास र सुविधासँग जोड्ने व्यवस्था गरी शिक्षकलाई पेसाप्रति अभिप्रेरित गरिने छ ।
- ११.२५.३ निरन्तर रूपमा शिक्षकको पेसागत सक्षमता अभिवृद्धि गर्नका लागि विद्यमान शिक्षा तालिम केन्द्रलाई प्रदेश शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्रको रूपमा विकास गरिने छ । साथै विगतमा सञ्चालन भइरहेका शिक्षा तालिम केन्द्रको भौतिक सुविधालाई सुदृढीकरण गरी प्रयोगमा ल्याइने छ ।
- ११.२५.४ विद्यालय तहमा विज्ञान, गणित र प्राविधिक विषय जस्ता जनशक्ति अभाव हुने विषयहरू (Scarcity of Human Resources) शिक्षण गर्ने शिक्षकका लागि थप सुविधाको व्यवस्था गर्ने र त्यस्ता विषयमा शिक्षण सिकाइको कमी हुन नदिन न्यूनतम शैक्षिक योग्यता हासिल गरेका जनशक्तिलाई तालिम नभए पनि तोकिएको आधारमा सहज रूपमा शिक्षण अनुमति पत्र उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइने छ ।

रणनीति ११.२६ सरोकारवालाको प्रतिनिधित्व, पारदर्शिता, अपनत्व र उत्तरदायित्व सुनिश्चित गर्नका लागि सहभागितामूलक संयन्त्र निर्माण गरी शैक्षिक सुशासन कायम गर्ने । (१०.११)

११.२६.१ बालबालिकाको शिक्षा प्रतिको दायित्व एवम् जिम्मेवारी बहन गर्न तथा विद्यालय र समुदायका बिच जीवन्त सम्बन्ध निर्माण गर्न विद्यालय व्यवस्थापन समितिको क्षमता अभिवृद्धि गर्न र अभिभावक शिक्षामार्फत् सचेतना विकासका लागि स्थानीय तहसँग सहकार्य गरिने छ ।

११.२६.२ विद्यालयको योजना तर्जुमा, स्रोत व्यवस्थापन, अनुगमन, सुपरिवेक्षण, आधारभूत तहको परीक्षा व्यवस्थापन र स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण लगायत निरन्तर संवाद र अन्तरक्रियाका माध्यमबाट शैक्षिक क्रियाकलापहरूमा समुदायलाई सहभागी गराउन स्थानीय तह र विद्यालयलाई सहजीकरण गरिने छ ।

११.२६.३ सरकारी एवम् गैरसरकारी सङ्घसंस्था (कृषि, वन, स्वास्थ्य, खेलकुद, सामुदायिक सङ्घसंस्था/ क्लब) हरूले विद्यालय पाठ्यक्रमसँग सम्बन्धित विभिन्न क्रियाकलापहरू सञ्चालन गरी विद्यालयलाई सहयोग पुऱ्याउँदै सामाजिक

दायित्व पूरा गर्न स्थानीय तह र सङ्घसंस्था बिचको सहकार्यका लागि उत्प्रेरित गरिने छ ।

११.२६.४ शैक्षिक संस्थाहरूको आर्थिक व्यवस्थापनलाई नतिजामुखी, पारदर्शी तथा जवाफदेही बनाउन, सामाजिक परीक्षण (Social Audit) को प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि शैक्षिक संस्था र स्थानीय तहलाई सशक्त बनाइनेछ। साथै शैक्षिक व्यवस्थापन सम्बन्धी क्रियाकलापहरूमा बालबालिकाको प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गरी बालमैत्री सुशासनको प्रत्याभूत गर्न विद्यालय तथा स्थानीय तहसँग सहकार्य गरिने छ ।

रणनीति ११.२७ शैक्षिक संस्थाको नेतृत्वको भूमिका सबलीकरण गर्न नेतृत्व विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने । (१०.११)

११.२७.१ आवश्यक मापदण्ड र कार्यविधि तयार गरी विद्यालय नेतृत्व परीक्षणका आधारमा नेतृत्व छनोट गर्ने नीति अवलम्बन गर्न स्थानीय तहलाई सहजीकरण गरिने छ ।

११.२७.२ प्रधानाध्यापक तथा शैक्षिक संस्थाका प्रमुख र व्यवस्थापकहरूका लागि क्षमता अभिवृद्धि र नेतृत्व विकासका कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।

११.२७.३ शैक्षिक व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन नतिजाका आधारमा मूल्याङ्कन गर्ने र कार्यबोझ तथा कार्यसम्पादनका आधारमा प्रोत्साहन तथा दण्डित गर्ने व्यवस्था गरिने छ ।

रणनीति ११.२८ शैक्षिक प्रणालीभित्रका सम्पूर्ण मानव संसाधनलाई आफ्नो पेसा र जिम्मेवारीप्रति उत्तरदायी बनाउन नतिजामा आधारित पेसागत आचार संहिता बनाई लागु गर्ने । (१०.११)

११.२८.१ शैक्षिक प्रणालीभित्रका सम्पूर्ण मानव संसाधनलाई दलीय आवद्धतारहित प्राज्ञिक जनशक्तिको रूपमा विकास गर्ने गरी पेसागत आचारसंहिता तयार गरी लागु गर्न स्थानीय तह एवम् शैक्षिक संस्थासँग सहकार्य गरिने छ ।

११.२८.२ मापदण्ड र सूचकका विकास गरी सो का आधारमा विज्ञहरू समेत रहेको अनुगमन संयन्त्रद्वारा पेसागत आचार संहिता पालना भए नभएको अनुगमन गरी पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।

११.२८.३ कार्य सम्पादनका सूचक तथा मापदण्ड निर्माण गरी प्रधानाध्यापक, शिक्षक तथा कर्मचारीको कार्य सम्पादनलाई उच्च पार्न; मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई पारदर्शी तथा नतिजामुखी बनाउन स्थानीय तह र प्रधानाध्यापक, प्रधानाध्यापक र शिक्षक एवम् कर्मचारी बिच कार्यसम्पादन सम्झौता गरी नतिजाको आधारमा पुरस्कृत तथा उत्प्रेरित गर्ने व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।

रणनीति ११.२९ शैक्षिक परामर्श सेवा, ब्रिज कोर्स, भाषा शिक्षण, ट्युसन र कोचिड कक्षा जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने शैक्षिक सेवा प्रदायक संस्थाहरूको नियमन गर्ने । (१०.१२)

११.२९.१ गण्डकी प्रदेशको मापदण्डका आधारमा भाषा शिक्षण कक्षाहरूको अनुमति वा स्वीकृति सम्बन्धी कार्यविधि निर्माण गरी नियमन गरिने छ ।

११.२९.२ ट्युसन र कोचिड कक्षा जस्ता शैक्षिक सेवा प्रदायक संस्थाहरूको अनुमति, स्वीकृति तथा सञ्चालन सम्बन्धी मापदण्ड निर्माण गरी नियमन गर्न स्थानीय तहलाई सहजीकरण गरिने छ ।

११.२९.३ शैक्षिक परामर्श सेवा सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने संस्थाहरूले गण्डकी प्रदेश मापदण्ड पालना गरी सेवाम्राहीको विवरण सहितको वार्षिक प्रतिवेदन स्थानीय तह र प्रदेशमा पेश गर्नुपर्ने व्यवस्थालाई अनिवार्य गरिने छ ।

रणनीति ११.३० विद्यालय अनुगमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण प्रक्रियालाई प्रभावकारी र उपलब्धिपूर्ण बनाउने । (१०.१२)

११.३०.१ प्रदेश तहमा शिक्षा क्षेत्रको नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि आवश्यक पर्ने संस्थागत संयन्त्र, प्रक्रिया, मापदण्ड र सूचक निर्धारण गरी जिम्मेवारी एवं जवाफदेहिता किटान गरिने छ ।

११.३०.२ स्थानीय तहले विषय विज्ञता तथा शिक्षण पद्धतिको विज्ञता हासिल गरेका स्थानीयस्तरमा उपलब्ध हुन सक्ने प्राध्यापक, शिक्षक, अवकाश प्राप्त शिक्षक र कर्मचारीहरू मध्येबाट विज्ञ समूह गठन र आवश्यक स्रोत साधनको समेत व्यवस्था गरी विद्यालय अनुगमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण प्रक्रियालाई प्रभावकारी र उपलब्धिपूर्ण बनाउन प्राविधिक सहायता उपलब्ध गराइने छ ।

- ११.३०.३ सुपरिवेक्षण, अनुगमन, मूल्याङ्कन र अध्ययन अनुसन्धानका माध्यमबाट विद्यालयको समग्र लगानी, प्रक्रिया र उपलब्धीको मापन गर्ने प्रणाली विकास गरिने छ ।
- ११.३०.४ सुपरिवेक्षणलाई विद्यालयमा आधारित बनाउन विद्यालयका प्रधानाध्यापक, अनुभवी शिक्षक वा मेन्टर र समकक्षी शिक्षकबाट सुपरिवेक्षण गर्ने परिपाटी शुरू गरिने छ ।
- ११.३०.५ निश्चित मापदण्डका आधारमा हरेक वर्ष भौतिक, शैक्षिक अवस्था, सिकाइ वातावरण, विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि जस्ता पक्षहरूको मूल्याङ्कनका आधारमा विद्यालयहरूको स्तरीकरण गरी सुधारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न स्थानीय तहलाई सहजीकरण गरिनेछ ।
- ११.३०.६ प्रदेश तहमा विद्यालयको प्राविधिक धार सञ्चालन गर्ने विद्यालयहरू तथा प्राविधिक शिक्षालयको निरीक्षण अनुगमन र मूल्याङ्कन गण्डकी प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रतिष्ठानद्वारा गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।

रणनीति ११.३१ गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चितताका लागि शिक्षा प्रणाली सबलीकरण अभियान सञ्चालन गर्ने । (१०.१३)

- ११.३१.१ सार्वजनिक शिक्षा प्रणालीको रूपान्तरणका लागि सरोकारवालाहरूको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गर्न अभिभावक शिक्षा, नागरिक संवाद, छलफल, अन्तर्क्रिया, सार्वजनिक सुनुवाइ जस्ता विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी सामुदायिक विद्यालयलाई सबैको आकर्षणको केन्द्र बनाइने छ ।
- ११.३१.२ सार्वजनिक पद धारण गर्ने अभिभावकहरूलाई सार्वजनिक विद्यालय सबलीकरण अभियानमा सहभागी हुन र आफ्ना बालबालिकालाई सार्वजनिक विद्यालयमा पढाउने वातावरण सिर्जना गर्न अभिप्रेरित गरिने छ ।
- ११.३१.३ शिक्षा प्रणालीको सुधारका अल्पकालीन तथा दीर्घकालीन लक्ष्य किटान गरी प्रदेश र स्थानीय तहमा योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने प्रणाली सुदृढ पार्न क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।

- ११.३१.४ विश्वविद्यालयबाट विशिष्ट श्रेणीमा उत्तीर्ण वा विशिष्टता प्राप्त गरेका मेधावी व्यक्तिहरूलाई शिक्षण पेसामा भित्र्याउन सहज प्रक्रिया र थप प्रोत्साहनको व्यवस्था गरिने छ ।
- ११.३१.५ शिक्षण सिकाइमा आधारभूत नवीनतम सूचना प्रविधिको प्रयोग र बहुविषय शिक्षण क्षमता वृद्धि गर्ने अवसर प्रदान गरिने छ । यो सुविधा उपयोग गर्न नचाहने वा नसक्ने शिक्षकलाई सुविधासहित अवकास दिइ नयाँ नियुक्ति गर्दा सूचना प्रविधि सहित बहुविषय शिक्षण गर्न सक्ने योग्य र युवा शिक्षकलाई नियुक्ति गर्न स्थानीय तहसँग सहकार्य गरिने छ ।
- ११.३१.६ शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न सङ्घिय मापदण्ड र प्रदेशले तयार गरेका आधारहरू बमोजिम कक्षागत एवम् विषयगत शिक्षकको उपलब्धता सुनिश्चित गराउन शिक्षक विद्यार्थी अनुपात पुनरावलोकन गरी शिक्षक दरबन्दी मिलाउन गर्ने कार्यमा स्थानीय तहलाई आवश्यक सहजीकरण गरिने छ ।
- ११.३१.७ भौतिक निर्माणका लागि संघीय मापदण्ड र भौगोलिक अवस्था अनुसार थप मापदण्डका आधारमा शिक्षण संस्थाको भौतिक पूर्वाधार सुधार गरी सुरक्षित र जोखिममुक्त बनाइने छ । यस कार्यमा स्थानीय तह र विद्यालयलाई सहयोग र सहजीकरण गरिने छ ।
- ११.३१.८ अभिभावक तथा विभिन्न सामुदायिक सङ्घसंस्थाको सहभागितामा शिक्षण संस्थाहरूलाई बालमैत्री, छात्रामैत्री, अपाङ्गमैत्री सिकाइ केन्द्रको रूपमा विकास गर्न पूर्वाधार निर्माणका साथै सचेतना अभिवृद्धिका कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
- ११.३१.९ विद्यालय तथा शिक्षालय हातामा खानेपानी, शौचालय, खेलमैदान, बगैँचा, सरसफाइ किट, प्राथमिक उपचार बाकस अनिवार्य रूपमा रहने व्यवस्था गर्न स्थानीय तहको क्षमता विकास र सहकार्य गरिने छ ।
- ११.३१.१० शैक्षिक संस्थाको वातावरण स्वच्छ, सफा, शान्त, सुरक्षित र हरियालीयुक्त बनाई वातावरणमैत्री हरित संस्थाको रूपमा विकास गर्न विद्यालय तथा स्थानीय तहहरूलाई प्रोत्साहित गरिने छ ।
- ११.३१.११ शिक्षक र विद्यार्थीमा विपद्ले पार्ने प्रभाव न्यूनीकरण गर्न विद्यालय तथा समुदायमा पूर्वतयारीको लागि विपद् व्यवस्थापन तालिम, मनोसामाजिक परामर्श

सेवा र शैक्षिक पुनर्लाभको व्यवस्थापन गर्ने वातावरण मिलाउन स्थानीय तहलाई सहयोग र सहजीकरण गरिने छ ।

११.३१.१२ मानव क्रियाकलाप एवम् भूमण्डलीय उष्मीकरण (Global Warming) ले वातावरणमा पार्ने प्रभाव सम्बन्धी सचेतना विकास गरी यस्ता कार्यहरू रोक्न र त्यसबाट जोगिने उपाय अबलम्बन गर्ने सम्बन्धी क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न स्थानीय तहमार्फत् विद्यालय तथा समुदायलाई सुसूचित गरिने छ ।

रणनीति ११.३२ संघीय मापदण्डको प्रतिकूल नहुने र प्रदेशका विशिष्टताको सम्बोधन हुनेगरी शिक्षा सम्बन्धी प्रदेश कानून एवम् मापदण्ड निर्माण गर्ने । (१०.१३)

११.३२.१ संवैधानिक प्रावधान कार्यान्वयनमा ल्याउन शिक्षा सम्बन्धी प्रदेश कानून तर्जुमा गरिने छ साथै स्थानीय तहलाई शिक्षा सम्बन्धी कानून तर्जुमाका लागि क्षमता विकास एवम् सहजीकरण गरिने छ ।

११.३२.२ विद्यार्थी सङ्ख्या, शिक्षकको सेवा शर्त तथा सुविधा, शुल्कको सिमा, छात्रवृत्ति, कर पालना, आर्थिक कारोवारमा पारदर्शिता, सामाजिक उत्तरदायित्व र भौतिक पूर्वाधार लगायतका मापदण्डको आधारमा निजी लगानीका शिक्षण संस्थाहरूको वर्गीकरण एवम् नियमनका मापदण्ड तयार गरी सहयोग तथा नियमन गर्न स्थानीय तहलाई सहयोग गरिने छ ।

११.३२.३ शिक्षक तालिम, पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक, शैक्षिक सामग्री विकास र प्रयोग, विषय शिक्षक क्षमता विकास जस्ता गुणस्तर र सान्दर्भिकता वृद्धि गर्ने कार्यक्रम सञ्चालनका लागि निजी लगानीका शिक्षण संस्थाहरूलाई कर छुट र विभिन्न सहूलियत प्रदान गरी प्रोत्साहन गर्ने कार्यका लागि स्थानीय तहलाई सहजीकरण गरिने छ ।

११.३२.४ निजी लगानीमा सञ्चालन भएका शैक्षिक संस्थाहरूलाई विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा समायोजन हुन; सार्वजनिक, सामुदायिक, सार्वजनिक गुठी एवम् सहकारीको रूपमा क्रमशः रूपान्तरणका लागि प्रोत्साहन गर्ने व्यवस्थाका लागि स्थानीय तहसँग सहकार्य गरिने छ ।

झ) शैक्षिक लगानी

रणनीति ११.३३ शिक्षामा पर्याप्त लगानीको सुनिश्चितता गर्न प्रदेश सरकारले क्रमशः लगानी वृद्धि गर्दै जाने । (१०.१४)

११.३३.१ शिक्षामा प्रदेश सरकारको सम्पूर्ण बजेटको न्यूनतम २० प्रतिशत बजेट विनियोजन गर्नुका साथै त्यसलाई गुणस्तर सुधार र अनुसन्धानमा आधारित भएर लगानी गर्ने परिपाटी विकास गरिनेछ । साथै स्थानीय तहबाट लगानी वृद्धि गर्न उत्प्रेरित गर्दै अन्य दाताहरूबाट पनि स्रोत सङ्कलन गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।

११.३३.२ समग्र आर्थिक तथा सामाजिक विकास एवम् प्रदेशका प्राथमिकताका क्षेत्रहरूलाई सम्बोधन गर्ने र उत्पादकत्व वृद्धिका लागि आवश्यक पर्ने गुणस्तरीय जनशक्ति उत्पादन गर्न प्राविधिक शिक्षामा लगानी बढाइनेछ ।

रणनीति ११.३४ उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूको स्तरीकरण र प्रमाणीकरणको आधारमा थप अनुदान तथा अन्य सुविधा प्रदान गर्ने । (१०.१४)

११.३४.१ विद्यविद्यालय अनुदान आयोगसँग सहकार्य गरी गुणस्तर सुनिश्चितता र प्रत्यायन प्रमाणपत्र लिन तोकिएको मापदण्ड पूरा गरेका प्रदेशभित्रका उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूलाई उच्च शिक्षा सञ्चालनको अनुमति, आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराइने छ । यस्ता संस्थाहरूलाई क्रमशः स्रोत साधनमा आत्मनिर्भर हुन अभिप्रेरित गरिने छ ।

११.३४.२ उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूलाई उपलब्ध हुने एकमुष्ट अनुदानको मात्राका आधारमा सम्बन्धित संस्थाले आफ्नो वार्षिक बजेट निर्माण गर्दा लागत साझेदारी (Cost Sharing) का सिद्धान्तमा आधारित भई विद्यार्थी शुल्क लगायत अन्य स्रोतबाट व्यवस्था गर्दै खर्च प्रणालीमा मितव्ययिता, कार्यक्षमता र प्रभावकारिता जस्ता मान्यता अवलम्बन गर्न अभिप्रेरित गरिने छ ।

११.३४.३ प्रत्येक पाँच वर्षमा उच्च शिक्षा प्रदायक सबै शिक्षण संस्था तथा निकायहरूको गुणस्तर परीक्षण गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

रणनीति ११.३५ शिक्षा विकासका निम्ति "प्रदेश शिक्षा कोष" खडा गरिने छ र स्थानीय तहमा सम्बन्धित सरकारले नै परिचालन गर्ने गरी स्थानीय शिक्षा कोष

खडा गरी स्थानीय र प्रदेशका आवश्यकतालाई सम्बोधन हुने गरी स्रोत परिचालन गर्ने । (१०.१४)

११.३५.१ प्रदेशस्तरमा शिक्षा हेर्ने मन्त्रालयको मन्त्रीको अध्यक्षतामा शिक्षा विकास कोष खडा गरिनेछ । उक्त कोषमा अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरणमार्फत् प्राप्त हुने स्रोत, सम्बन्धित सरकारी स्रोत, विभिन्न सङ्घसंस्था र दाताहरूबाट प्राप्त सहयोगलाई एकीकृत गरिनेछ ।

११.३५.२ स्थानीय तहमा स्थानीय शिक्षा कोष खडा गरी स्थानीय आवश्यकतालाई सम्बोधन हुने गरी स्रोत परिचालन गर्ने कार्यविधि विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याउन स्थानीय तहसँग समन्वय र सहजीकरण गरिनेछ ।

११.३५.३ शिक्षा विकासका लागि सहयोग जुटाउन र उद्यमी, व्यवसायीको आवश्यकतालाई सहयोग पुग्ने जनशक्ति विकासका लागि लगानी गर्न उद्योग व्यवसायीसँग सहकार्य गरिनेछ ।

रणनीति ११.३६ प्रदेशमा प्राविधिक शिक्षाको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न दिगो लगानीको एकीकृत र क्षेत्रगत लगानी ढाँचा तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने । (१०.१४)

११.३६.१ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासका लागि प्रदेश सरकार, सहकारी, निजी क्षेत्र र समुदायको सहकार्य र साझेदारीमा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रतिष्ठान अन्तर्गत सिप विकास कोष स्थापना गरिने छ ।

११.३६.२ औद्योगिक सिप विकासमा आधारित पाठ्यक्रम निर्माण, कार्यस्थलको सिकाइ, कार्यगत तालिम, एप्रेन्टिसिसिप तालिम सञ्चालनमा उद्योगी तथा व्यवसायीहरूको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गरिने छ ।

११.३६.३ सरकारी, सहकारी र निजी क्षेत्रबिच सहकार्य र साझेदारीमा सिप विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुका साथै तत् तत् क्षेत्रबाट कोषमा निश्चित योगदान गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्था मिलाइने छ ।

ज) विज्ञान तथा प्रविधि

रणनीति ११.३७ आधारभूत तथा वैज्ञानिक अनुसन्धानका निम्ति प्रदेश विज्ञान तथा प्रविधि प्रतिष्ठानलाई सबलीकरण गर्ने । (१०.१५)

११.३७.१ विज्ञान तथा प्रविधि प्रतिष्ठानलाई अनुसन्धान र अन्वेषणका निम्ति प्रादेशिक विश्वविद्यालयहरू र औद्योगिक प्रतिष्ठानहरू बिच सहकार्य गर्न प्रोत्साहित गरिने छ ।

११.३७.२ विज्ञान तथा प्रविधि प्रतिष्ठान अन्तर्गत एक अनुसन्धानशाला स्थापना गरी सो मार्फत विज्ञान प्रविधि र उत्पादनका क्षेत्रमा अध्ययन अनुसन्धान र सामग्री विकास गर्न आवश्यक सहयोग गरिने छ ।

११.३७.३ उच्च पर्वतीय पारिस्थितिक प्रणाली, जलश्रोतजस्ता नेपालको विशेषता रहेका विषयमा अन्तर्राष्ट्रियस्तरको उत्कृष्ट अनुसन्धान केन्द्रहरू स्थापना तथा विकास गरी त्यस्ता विषयलाई प्रदेश एवम् राष्ट्रको पहिचान क्षेत्र बनाइने छ ।

११.३७.४ शैक्षिक गतिविधिहरूलाई अनुसन्धानसँग आबद्ध गर्दै विद्यालय तहदेखि नै विद्यार्थी र शिक्षकहरूमा अनुसन्धान संस्कारको विकास गर्न शैक्षिक संस्थाहरूलाई प्रोत्साहित गरिने छ ।

रणनीति ११.३८ प्रदेशमा विज्ञान प्रविधि र व्यवसाय अध्ययनको अवसर विस्तार गर्न सो सम्बन्धी शिक्षण संस्थाहरूको विस्तार एवं सबलीकरण गर्ने । (१०.१५)

११.३८.१ नागरिकहरूमा वैज्ञानिक चेतना विस्तारका लागि प्रदेश तहमा विज्ञान प्रविधि प्रतिष्ठानलाई सबलीकरण गरिने छ ।

११.३८.२ विज्ञान र प्रविधिसम्बन्धी प्रतिभा पहिचान गरी विशिष्टकृत क्षेत्रमा प्रतिभाहरूको विकास र उपयोग गरिनुका साथै योगदानका आधारमा वैज्ञानिक प्रतिभाहरूलाई कदर एवं पुरस्कृत गर्ने र थप अनुसन्धान गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।

११.३८.३ वैज्ञानिक प्रतिभा प्रवर्द्धन गर्न नियमित रूपमा स्थानीय तह हुँदै प्रदेश तहसम्म विज्ञान प्रदर्शनी लगायतका सृजनात्मक प्रतियोगिताहरूको आयोजना गरिनेछ ।

रणनीति ११.३९ सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयमा विज्ञान तथा प्रविधि शिक्षाको विस्तार गर्ने । (१०.१५)

- ११.३९.१ विज्ञान तथा प्रविधि शिक्षाको विस्तारका लागि हरेक सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको सम्भाव्यता अध्ययन गरिने छ ।
- ११.३९.२ सम्भाव्यता अध्ययनका आधारमा हरेक स्थानीय तहका कम्तिमा एक सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयमा कक्षा ११ र १२ मा विज्ञान विषय पढाउने व्यवस्थाका लागि स्थानीय तहसँग सहकार्य गरिने छ ।
- ११.३९.३ सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको सहकार्यमा विज्ञान प्रयोगशालाका लागि आवश्यक विज्ञान प्रविधि सम्बन्धी र भौतिक पूर्वाधार विकास तथा उपकरणको व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- ११.३९.४ विज्ञान तथा प्रविधिको जनशक्ति उत्पादनका लागि विश्वविद्यालयहरूसँग सहकार्य गरिनेछ ।

रणनीति ११.४० विज्ञान, प्रविधि, इञ्जिनियरिङ्ग, कला र गणित शिक्षा (STEAM Education) लाई समग्र शिक्षा प्रणालीको अभिन्न अङ्गको रूपमा विकास तथा विस्तार गर्ने । (१०.१५)

- ११.४०.१ पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्रीमा STEAM Education जस्ता विषयलाई उचित स्थान दिई यस क्षेत्रमा लगानी वृद्धि गरी जनशक्ति विकास, पाठ्यक्रम परिमार्जन, समायोजन र शिक्षण पद्धतिको विकास गर्दै आधुनिकीकरण गरिने छ ।
- ११.४०.२ STEAM Education शिक्षणमा सूचना प्रविधिको प्रयोग गरी शिक्षण सिकाइ प्रक्रियामा सुधार गर्न शिक्षकको क्षमता विकास गरिने छ ।
- ११.४०.३ STEAM Education को प्रवर्द्धनका लागि समुदाय, सङ्घसंस्था, उद्योग र आमसञ्चारका साधनहरूसँग शिक्षण संस्थाहरूले सहकार्य गरी असल अभ्यासहरूलाई प्रचारप्रसार र विज्ञान प्रविधिसम्बन्धी साक्षरताका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न अभिप्रेरित गरिने छ ।

- ११.४०.४ प्रारम्भिक तहदेखि नै STEAM Education सँग सम्बन्धित विषयहरूमा बालबालिकाहरूको रूचि, सहभागिता, संलग्नता, र क्षमता विकास गर्न विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ ।
- ११.४०.५ STEAM Education सम्बन्धी शिक्षाको प्रवर्द्धन गर्नका लागि प्रदेश स्तरमा विज्ञान प्रविधि प्रतिष्ठानमार्फत् सङ्ग्रहालय, कार्यशाला, अनुसन्धान तथा आविष्कार केन्द्र र प्लानिटोरियमको व्यवस्था गरिने छ ।
- ११.४०.६ STEAM Education को विकास र विस्तारका लागि अन्तर्राष्ट्रिय विश्वविद्यालयहरू, समान कार्यमा संलग्न विश्वविद्यालयहरू तथा विकास साझेदारहरू बिचको सहकार्यलाई प्रोत्साहन गरिने छ ।

ट) सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि

रणनीति ११.४१ शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया र शैक्षिक व्यवस्थापनलाई सूचना तथा प्रविधिमैत्री बनाउनका साथै आम सञ्चार माध्यमलाई शिक्षा प्रणालीको बैकल्पिक माध्यमको रूपमा विकास गर्ने । (१०.१६)

- ११.४१.१ विद्यालय तथा शिक्षण संस्थामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पूर्वाधार विकास गरी सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षा प्रणालीको अभिन्न अङ्ग बनाइनेछ ।
- ११.४१.२ इ-लाइब्रेरी, भर्चुअल ल्याब, भर्चुअल कक्षाकोठा, अनलाइन परीक्षा, इ-पोर्टफोलियो, आइसिटी सहितको पाठयोजना, विषयगत शिक्षण साधन, पोडकास्ट, वेब सेमिनार, एडुकास्ट, मेकरस्पेस, जस्ता शिक्षण सिकाइमा आधारित एप्सहरूको विकासका साथै एफ एम रेडियो, पत्रपत्रिका, टेलिभिजन तथा सामाजिक सञ्जाल समेतलाई प्रयोगमा ल्याइने छ ।
- ११.४१.३ प्रभावकारी शिक्षण, प्राध्यापन, प्रशिक्षण, अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा सुपरिवेक्षण पद्धतिको विकास गर्न प्रदेशस्तरमा (भर्चुअल शिक्षक, प्राध्यापक, प्रशिक्षक, अनुगमनकर्ता, निरीक्षक तथा सुपरीवेक्षकको विकास गर्ने) डिजिटल प्रविधि विकास गरिने छ ।
- ११.४१.४ शिक्षाको प्रारम्भिक तहदेखि नै सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षण सिकाइको माध्यमका रूपमा प्रयोग गर्न सबै शिक्षक तथा प्राध्यापकलाई प्रविधि प्रयोगमा सक्षम तुल्याइने छ ।

११.४१.५ प्रदेश अन्तरगतका शैक्षिक सेवाप्रदायक निकाय, विद्यालय, विश्वविद्यालय र स्वायत्त संस्थाहरूमा अफिस अटोमेशन गर्नुका साथै अनलाइन सेवाप्रवाह प्रणाली कार्यान्वयन गरी सेवा प्रवाहलाई छिटो, छरितो र प्रभावकारी बनाइने छ ।

११.४१.६ कोभिड-१९, भूकम्प, बाढी र पहिरो जस्ता आकस्मिक विपत्तीका अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिक्ने अवसर र अधिकार अकुण्ठित बनाई राख्न संघीय सरकार, स्थानीय सरकार र सञ्चार माध्यम, दूर सञ्चार, विद्युत, बैंक तथा वित्तीय संस्था आदि सहयोगी संस्था र अभिभावकहरू समेतको सहकार्यमा आर्थिक रूपमा विपन्न परिवारका बालबालिकाहरूको सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा पहुँच पुऱ्याउन सो सम्बन्धी आवश्यक उपकरणहरू क्रमशः निःशुल्क उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइने छ ।

रणनीति ११.४२ उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग गरी शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली (EMIS) व्यवस्थित गरिनेछ । (१०.१६)

११.४२.१ शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीको सुदृढीकरण गरी तथ्याङ्क व्यवस्थापन गर्न स्थानीय तह र विद्यालयलाई सक्षम र जिम्मेवार बनाउन सहयोग गरिने छ ।

११.४२.२ विद्यालय शिक्षा, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा, उच्च शिक्षालगायत सबै तह र किसिमका शैक्षिक सूचना सङ्कलन र व्यवस्थापन प्रणालीलाई संस्थागत रूपमा सुदृढीकरण गरी अनलाइनमा आधारित बनाई सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबिच दोहोरो सञ्चारको वातावरण निर्माण गरिने छ ।

११.४२.३ शैक्षिक क्षेत्रको संक्षेपित तथा वर्गिकृत (Analytic and Disaggregated) तथ्यांक तथा सूचनालाई नीति तथा योजना तर्जुमा र अनुसन्धान तथा विकासका लागि प्रयोगमा ल्याइने छ ।

ठ) नागरिक उत्तरदायित्व

रणनीति ११.४३ सामाजिक मूल्य र मान्यता प्रति सचेत नागरिक उत्पादन गर्न बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासमा टेवा पुऱ्याउने । (१०.१७)

११.४३.१ विद्यार्थीको सर्वाङ्गीण विकासमा टेवा पुऱ्याउन तथा अन्तर्निहित प्रतिभाको प्रस्फुटन गर्न खेलकुद, साहित्यिक, लोक साँस्कृतिक, साङ्गीतिक, प्रतिभा पहिचान, शैक्षिक

महोत्सव र प्रोत्साहन लगायतका सह तथा अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालनको व्यवस्था मिलाउन स्थानीय तह र सम्बद्ध शैक्षिक संस्थासँग सहकार्य गरिने छ ।

- ११.४३.२ विद्यालय तहदेखि नै विद्यार्थीलाई कर्तव्य र जिम्मेवारीको बोध गराई सामाजिकीकरण गर्न पूर्वीय दर्शन, नैतिक शिक्षा तथा सामाजिक अध्ययनलाई पाठ्यक्रममा अनिवार्य समावेश गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
- ११.४३.३ गुणस्तरीय शिक्षाको माध्यमबाट सकारात्मक सोच, समालोचनात्मक चिन्तन र सामाजिक मूल्य मान्यताप्रति सचेत र जीवनोपयोगी सिपयुक्त विद्यार्थी उत्पादन गर्न अभिभावक तथा विद्यालयलाई अभिप्रेरित गर्ने कार्यमा सहयोग पुऱ्याउन स्थानीय तहसँग सहकार्य गरिने छ ।
- ११.४३.४ खेलकुद, कला र सङ्गीत क्षेत्रको विकासको सम्भावना रहेका विद्यालयहरूलाई सबलीकरण गरी खेलकुद, कला र सङ्गीत विशेष विद्यालयको विकास गरिनेछ ।
- ११.४३.५ आफ्नो परम्परागत चाडपर्व, धर्म संस्कृति, संस्कार, रीतिरिवाज एवम् मूल्य मान्यताको संरक्षण तथा विभिन्न जातजाति, बहुभाषिक, बहुसाँस्कृतिक विविधताको सम्मान गर्दै आपसी एकता, सद्भाव र शान्ति संस्कृतिको विकास गर्न अभिप्रेरित गरिने छ ।

संस्थागत व्यवस्था

गण्डकी प्रदेश शिक्षा नीति, २०७८ कार्यान्वयनका लागि मौजुदा शैक्षिक संरचनाहरू प्रदेशमा शिक्षा हेर्ने मन्त्रालय, विश्वविद्यालयहरू, गण्डकी प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रतिष्ठान, शिक्षा विकास निर्देशनालय, तालिम केन्द्रहरूको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहने छ । नीति कार्यान्वयनका लागि सङ्घीय सरकार मातहतका शैक्षिक निकायहरूसँगको समन्वय र सहकार्यमा जोड दिइनेछ । यस नीति कार्यान्वयनमा स्थानीय तहसँग समन्वय र सहकार्यका साथै आवश्यक सहजीकरण एवम् प्राविधिक सहायता उपलब्ध गराइने छ । विद्यमान शिक्षा तालिम केन्द्रलाई प्रदेश शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्रको रूपमा विकास गरी यसको सबलीकरण गर्नुका साथै विगतमा सञ्चालनमा रहेका तालिम केन्द्रहरूलाई क्षमता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न प्रयोगमा ल्याइने छ । पाठ्यक्रम निर्माण र परिमार्जन, कक्षा १० को माध्यमिक शिक्षा परीक्षा (SEE) व्यवस्थापन तथा शिक्षा विकासका अन्य गतिविधि समेतका कार्य गर्न सक्ने गरी शिक्षा विकास निर्देशनालयलाई सबलीकरण गरी प्रदेशमा शिक्षा हेर्ने मन्त्रालयको मातहतमा रहेका सामाजिक विकास कार्यालयहरूलाई शिक्षा विकास

निर्देशनालय अन्तर्गत ल्याइने छ । प्रदेश भित्रका विद्यालयहरूमा योग्य शिक्षक नियुक्ति गर्न र शिक्षण अनुमतिपत्रको व्यवस्था गर्नका लागि मन्त्रालयबाट आवश्यक व्यवस्था गरिने छ । स्थानीय तहसँग समन्वय गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न सङ्घीय सरकारको मातहतमा सबै जिल्लामा रहेको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ र प्रदेश सरकारको मातहतमा रहेका सामाजिक विकास कार्यालयलाई एकीकृत गरी सङ्घ तथा प्रदेश सरकारको कार्य गर्ने गरी कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सहजता ल्याउने व्यवस्थाका लागि सङ्घीय सरकारसँग समन्वय गरिने छ ।

आर्थिक पक्ष

गण्डकी प्रदेश शिक्षा नीति, २०७८ कार्यान्वयन गर्न आवश्यक वित्तीय व्यवस्थापनका लागि सङ्घीय सरकारसँग समन्वय र सहकार्य गरिने छ । प्रदेशको आफ्नै वित्तीय स्रोतको योजनाबद्ध परिचालन गर्नुका अतिरिक्त स्थानीय तहसँग साझेदारी गर्ने नीति अवलम्बन गरिने छ । यसै गरी निजी र सहकारी क्षेत्रको परिचालन गरी शैक्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सार्वजनिक निजी साझेदारीको नीतिलाई प्रोत्साहित गरिने छ । शिक्षामा समुदायको योगदानलाई प्रोत्साहन गर्दै शिक्षा विकासका लागि व्यक्ति, समुदाय, सङ्घसंस्था र अभिभावकहरूबाट स्वेच्छिक रूपमा लगानी गर्ने वातावरण सिर्जना गरिने छ । प्रदेशमा शैक्षिक विकासमा वैदेशिक सम्बन्धको विस्तार र वैदेशिक सहायता आकर्षण गरी परिचालन गर्न समेत प्रयास गरिने छ ।

कानुनी व्यवस्था

गण्डकी प्रदेश शिक्षा नीति, २०७८ को प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिमका ऐन, नियम, निर्देशिका र कार्यविधिहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने छ:-

- (क) नेपालको संविधानले निर्दिष्ट गरे बमोजिम संघीय कानून, राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ तथा गण्डकी प्रदेश शिक्षा नीति, २०७८ को परिधि भित्र रही शिक्षा सम्बन्धी प्रदेश कानून तर्जुमा गरी लागु गरिने छ ।
- (ख) विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति व्यवस्थापन, सहूलियत ऋण, वैदेशिक शैक्षिक कार्यक्रम, शैक्षिक परामर्श सेवा लगायतका विषयमा आवश्यक कानूनी व्यवस्था मिलाइने छ ।

- (ग) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको सञ्चालन, व्यवस्थापन एवं नियमनका लागि गण्डकी प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रतिष्ठान ऐन, २०७६ अनुसार नियमावली निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने छ।
- (घ) उच्च शिक्षाको सञ्चालन, व्यवस्थापन र नियमनका लागि विश्वविद्यालय ऐनले गरेको व्यवस्थालाई कार्यान्वयन गर्नुका साथै सङ्घीय कानूनले व्यवस्था गरे बमोजिमका कार्यलाई अगाडि बढाइने छ।
- (ङ) स्थानीय तहको क्षेत्राधिकार भित्र रहेका विषयको सञ्चालन, व्यवस्थापन र नियमनका लागि उक्त तहबाट कानून तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउन सहयोग र सहजीकरण गरिनेछ।
- (च) गण्डकी प्रदेश शिक्षा नीति, २०७८ कार्यान्वयनका लागि आवश्यकता अनुसार ऐन, नियम, निर्देशिका र कार्यविधिहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने छ।

अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

गण्डकी प्रदेश शिक्षा नीति, २०७८ को कार्यान्वयनका लागि प्राथमिकता तोकिएको नीति स्वीकृत भएको छ महिना भित्र शिक्षा हेर्ने मन्त्रालयले नीति कार्यान्वयन योजना निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने छ । यस नीतिको कार्यान्वयनमा सहजीकरण, अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा आवधिक समीक्षा गरी प्रभावकारिता ल्याउन प्रदेशमा शिक्षा हेर्ने मन्त्रीको अध्यक्षतामा उच्च स्तरीय संयन्त्र निर्माण गरिने छ । कार्यान्वयनको समग्र स्थितिको मूल्याङ्कन वार्षिक तथा आवधिक रूपमा मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयले गर्ने छ । त्यसैगरी प्रदेशको शिक्षा हेर्ने मन्त्रालय, शिक्षा विकास निर्देशनालय र अन्य निकायहरूले आ-आफ्नो जिम्मेवारी भित्र रही नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्य गर्ने छन् । यी निकायका अतिरिक्त प्रदेश नीति तथा योजना आयोग र स्थानीय तहले आफ्नो क्षेत्र भित्रको नीति कार्यान्वयन स्थितिको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने छन् । विश्वविद्यालयहरू, गण्डकी प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रतिष्ठान लगायत प्रदेश मातहतका शैक्षिक निकायहरूले आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्रका कार्यक्रम कार्यान्वयनको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने छन् । नीतिको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि मापदण्ड एवम् सूचकहरूको विकास गरी ती सूचकहरूको आधारमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ । नीति कार्यान्वयनका लागि आवश्यक सूचक तथा सामग्रीहरूको विकास गरी सोको आवधिक रूपमा समीक्षा गरिने छ । नीति कार्यान्वयनको क्रममा आएका समस्याको पहिचान, अध्ययन, अनुसन्धान गर्ने र प्राप्त सुझावहरूलाई शैक्षिक सुधारका निम्ति कार्यान्वयनमा ल्याइने छ । प्रथम पञ्चवर्षीय आवधिक योजनाको अन्त्यमा तेस्रो पक्ष समेतको सहभागितामा मध्यावधि मूल्याङ्कन र दश वर्षपछि पूर्णावधि मूल्याङ्कन गरिने छ ।

जोखिम तथा जोखिम न्यूनीकरण

प्रदेश शिक्षा नीति कार्यान्वयनको क्रममा देखिने जोखिमको समयमै आँकलनगरी निरूपणका उपायहरू अवलम्बन गरिने छ। कार्यान्वयनका क्रममा आउन सक्ने सम्भावित जोखिमहरू र तिनीहरूको न्यूनीकरणका उपायहरू देहाय बमोजिम हुनसक्ने आँकलन गरिएको छ।

अ) जोखिमहरू

- (क) तीन तहका सरकारबीच गण्डकी प्रदेश शिक्षा नीति, २०७८ कार्यान्वयन गर्ने क्रममा समन्वय र सहकार्यमा आधारित कार्यप्रणाली अवलम्बन गर्नु चुनौतीपूर्ण रहने देखिन्छ।
- (ख) स्वशासित निकायका पदाधिकारीहरू, विश्वविद्यालयका शिक्षक तथा कर्मचारीहरू र शैक्षिक सरोकारवालाहरूको पूर्ण सहयोग प्राप्त गर्न कठिनाइ हुन सक्नेछ।
- (ग) गण्डकी प्रदेश शिक्षा नीति, २०७८ कार्यान्वयनका लागि प्रदेश सरकारसँग रहेका जनशक्ति र संरचनाहरू अपर्याप्त हुन सक्ने देखिन्छ।
- (घ) प्रदेश सरकारले शिक्षा क्षेत्रको सुधारका लागि आफ्नो स्रोतबाट पर्याप्त बजेट विनियोजन गर्ने अवस्था नभई अन्य क्षेत्रलाई प्राथमिकता दिएमा योनीति कार्यान्वयनमा बाधा उत्पन्न हुन सक्नेछ।
- (ङ) निजी क्षेत्रलाई कानून बमोजिम परिचालन गर्ने व्यवस्था मिलाई सार्वजनिक निजी साझेदारीको नीतिका आधारमा निजी क्षेत्रबाट शिक्षामा गरिने लगानी र प्रदान गरिने सेवा आकर्षक बनाउन नसकिएमा जोखिम रहन सक्ने छ।
- (च) प्रदेश शिक्षा नीति कार्यान्वयनका लागि आवश्यक दक्ष जनशक्ति व्यवस्थापनका लागि प्रदेश भित्रका संघीय र प्रदेश संरचना एवम बाह्य क्षेत्रका जनशक्तिको व्यवस्थित रूपमा परिचालन गर्न समेत जोखिम रहन सक्ने अवस्था देखिन्छ।

आ) जोखिम न्यूनीकरणका सम्भावित उपायहरू:

- (क) प्रदेशका शैक्षिक संरचना, स्थानीय तह एवम निजी तथा सार्वजनिक क्षेत्रका विज्ञ जनशक्ति परिचालन गर्ने गरी प्रदेशको शिक्षा हेर्ने मन्त्रीको संयोजकत्वमा प्रदेश शिक्षा समन्वय समिति गठन गरी समन्वय र सहकार्यको वातावरण सिर्जना गरिने छ।
- (ख) गण्डकी प्रदेश शिक्षा नीति, २०७८ कार्यान्वयनका लागि सम्बद्ध स्थानीय तह, शैक्षिक सरोकारवालाहरू र निजी तथा सार्वजनिक क्षेत्रलाई नीति कार्यान्वयनका

लागि अन्तरक्रिया र प्रबोधीकरणबाट अपनत्वको भावना सिर्जना गरी जिम्मेवार बनाइने छ।

- (ग) कार्यबोझ र जनशक्तिको बीचमा तालमेल मिलाउन मन्त्रालयको संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी अत्यावश्यक जनशक्ति उपलब्ध गराइने छ।
- (घ) सार्वजनिक, सहकारी र निजी क्षेत्रको लगानी र सहकार्यलाई सुनिश्चित गर्न उनीहरूलाई प्रोत्साहित गर्ने रणनीति अबलम्बन गरिने छ।
- (ङ) गण्डकी प्रदेश शिक्षा नीति, २०७८ को प्रमुख सुधारका क्षेत्रको पहिचान र अपेक्षित नतिजा किटान गरी समयवद्ध कार्ययोजना बनाई प्रारम्भदेखि नै कार्यान्वयनमा लगिने छ।

आज्ञाले,
विनोद बहादुर कुँवर
प्रदेश सरकारको सचिव